

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

БЕРЕСТОВА ІРИНА ЕРІЇВНА

УДК 347.91/.95:342.56

**ЗАХИСТ ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНИХ
ВІДНОСИН: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА
ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

**Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Науковий консультант

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України

Стефанчук Руслан Олексійович

Радник Президента України – Представник
Президента України у Верховній Раді України

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, Заслужений юрист України

Скрипнюк Олександр Васильович,

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
заступник директора Інституту з наукової роботи

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України,

Колодій Анатолій Миколайович,

Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», директор

доктор юридичних наук,
Заслужений юрист України,

Романюк Ярослав Михайлович,

Верховний Суд України, суддя у відставці,
Голова Верховного Суду України 2013–2017 роки

Захист відбудеться «25» вересня 2019 р. о 10⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, площа Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, площа Солом'янська, 1.

Автореферат розіслано «22» серпня 2019 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За аналітичними статистичними даними Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у 2018 році Україна посіла четверте місце серед країн, громадяни якої найчастіше звертаються до цієї міжнародної судової інституції (у 2018 р.: I місце – РФ – 11 750 заяв; II місце – «інші держави» – 8800; Румунія – 8500; Україна – 7520)¹, піднявшись із п'ятого місця у 2017 році (7110 заяв ²). Водночас таке становище фактично свідчить про те, що Україна, на жаль, залишається однією з трійки країн-лідерів у цьому напрямі, адже порівняно, зокрема, із РФ щільність населення України є істотно меншою, а поданих заяв – не набагато менше. Також слід враховувати, що 12 жовтня 2017 року ЄСПЛ ухвалив рішення в межах слухання справи «Бурмич та інші проти України» про об'єднання цієї справи з 12 143 іншими, що стосуються невиконання рішень національних судів в Україні, які передав до Комітету Ради Європи. Це об'єктивно вплинуло на зменшення кількості справ, які мали розглядатися в ЄСПЛ проти України, хоча вони залишилися нерозглянутими.

Отже, нині в Україні існує запит суспільства стосовно запровадження механізмів ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави в межах держави і саме ресурсами й правовими інструментами держави Україна, зокрема, для зменшення кількості звернень осіб до міжнародних судових установ, що матиме наслідком посилення іміджу України на міжнародній політичній арені як держави, яка не просто проголошена правовою, а є такою за своєю суттю.

Конституційне переосмислення значення судової влади й судочинства внаслідок конституційної реформи щодо правосуддя актуалізувало потребу в: розробленні та впровадженні нових підходів до його здійснення, забезпеченні якості правосуддя; впровадженні нових правових і процесуальних інструментів комплексного захисту порушених прав; створенні законодавчих умов дієвого захисту основних прав, свобод та інтересів людини і громадянина за допомогою ефективних правових засобів на засадах верховенства права як однієї з найважливіших демократичних цінностей держави. Україна вперше на конституційному рівні закріпила базовим принцип верховенства права, яким має керуватися суддя при здійсненні судочинства. Застосування принципу верховенства права, елементом якого є принцип пропорційності (що в свою чергу передбачає постійний пошук балансу публічного та приватного інтересу як у цивільному судочинстві, так і в конституційному провадженні), вимагає доктринального переосмислення сутності публічного інтересу, зважаючи на багатоманітність його прояву і вплив на судовий та юрисдикційний процеси.

Публічний інтерес і специфіка його прояву при регулюванні та здійсненні захисту суспільних відносин був предметом уваги з боку фахівців у галузі загальної теорії права, конституційного, цивільного, адміністративного та інших галузей права країн Європи. Утім в Україні в межах досліджень у процесуальних галузях права публічний інтерес та його вплив, зокрема на цивільний процес, залишається

¹ ECHR – Analysis of statistics 2018 URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2018_ENG.pdf. С. 8, 59.

² ECHR – Analysis of statistics 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2017_ENG.pdf. С. 8.

недостатньо вивченим: вітчизняні процесуалісти розкривають його переважно на рівні окремих наукових публікацій, фрагментарно, в контексті інших правових і процесуальних процедур. Подібною є ситуація з сутністю й роллю публічного інтересу в конституційному провадженні. Вчені-конституціоналісти, як правило, розглядають його в межах дослідження інших складних питань – правової держави, верховенства права, законодавчої зміни курсу держави тощо. Публічні інтереси в цивільному та конституційному праві визначають соціально значущі явища, що охоплюють два рівні за своїм призначенням. Пріоритет переважно надається публічним інтересам у конституційному праві як інтересам найвищого рівня, у тому числі тим, які в комплексі утворюють конституційний лад України, або тим, що наділені конституційно-правовим змістом і гарантованістю їх реалізації галузевим законодавчим урегулюванням. Проте системного теоретичного міжгалузевого дослідження стосовно прояву публічного інтересу та його захисту в юрисдикційних процесах до сьогодні в Україні здійснено не було.

Більшість науковців досліджували як загальнотеоретичні, так і галузеві питання захисту публічних інтересів у цивільному праві та цивільному судочинстві. Йдеться насамперед про дисертаційні та монографічні праці, наукові статті радянських та українських дослідників – цивілістів та вчених-процесуалістів: С. С. Бичкової, Ю. В. Білоусова, С. М. Братуся, С. В. Васильєва, І. В. Венедіктової, О. М. Вінник, О. В. Власової, Ю. С. Гамбарова, О. В. Гетманцева, К. В. Гусарова, О. С. Захарової, В. В. Комарова, В. М. Кравчука, В. А. Кройтора, А. Є. Кубка, Н. С. Кузнецової, Д. Д. Луспеника, О. В. Малька, Р. А. Майданика, С. В. Михайлова, Р. М. Мінченко, М. В. Першина, О. О. Первомайського, С. О. Погрібного, І. О. Покровського, Я. М. Романюка, Н. Ю. Сакари, В. Ф. Сіренка, Т. В. Степаненко, Р. О. Стефанчука, В. В. Субочева, В. І. Тertiшнікова, Ю. В. Тихомирова, О. С. Ткачука, С. Я. Фурси, Г. А. Цірата, О. І. Чепис, Г. В. Чурпіти, Г. Ф. Шершеневича, М. Й. Штефана, Л. С. Явича та інших.

Різні аспекти конституціоналізму, його принципи, елементи конституційного судочинства та місце у системі органів правосуддя досліджували такі вчені-теоретики, конституціоналісти та представники науки судоустрою: С. С. Алексєєв, Д. А. Андрєєв, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. Г. Барабаш, Ю. В. Баулін, В. Д. Бринцев, Є. В. Бурлай, Валддрон Дж., Л. Гарліцькі, С. П. Головатий, В. В. Городовенко, К. В. Гусаров, Д. Жалімас, В. М. Кампо, Г. Кельзен, М. І. Козюбра, В. П. Колісник, А. М. Колодій, А. Р. Крусан, В. В. Лемак, О. М. Литвинов, О. В. Марцеляк, М. І. Мельник, Л. М. Москвич, В. Л. Мусіяка, Ю. М. Оборотов, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, М. В. Савчин, А. О. Селіванов, І. Д. Сліденко, О. В. Снежко, М. М. Стефанчук, О. В. Скрипнюк, П. Б. Стецюк, Б. Таманага, Ю. М. Тодика, А. Тон, О. М. Тупицький, Ю. О. Фрицький, О. З. Хотинська-Нор, С. В. Шевчук, Ю. С. Шемшученко та інші. Також використано здобутки зарубіжних науковців, зокрема Дж. Вагнера (G. Wagner), Гаудера Пола (Gowder Pol), Р. Ієринга (Rudolf von Ihering), М. Каппеллетті (M. Cappelletti), К. Крамера (X. Kramer), Е. Сільвестрі (E. Silvestri), А. Цукермана (A. Zuckerman) та інших.

Водночас західна правова наука розглядала проблематику захисту конституційних прав у конституційному провадженні та прояв публічних інтересів у

цивільному судочинстві (враховуючи сталі доктринальні традиції), як правило, на певних галузевих рівнях і в дослідженні окремих проблем у контексті розвитку і гармонізації англосаксонської та континентальної моделей цивільного процесу, європеїзації конституційного юрисдикційного процесу, його доступності та ефективності, що підкреслює актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки», затвердженої Указом Президента України № 276/2015 від 20 травня 2015 р., а також до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН (далі – Інститут) «Наукові підходи до удосконалення цивільного та господарського судочинства в світлі судової реформи» (державний реєстраційний № 0116U000159). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту (протокол № 6 від 25 червня 2014 року) та уточнена (протокол № 3 від 28 березня 2018 року).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у виробленні міжгалузевого уявлення й створенні цілісної теоретичної моделі комплексного захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин у цивільному судочинстві та конституційному провадженні, що ґрунтується на системному взаємозв'язку цих процесів із позиції доктрини судового права в умовах імплементації принципу верховенства права та його практичного застосування.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *задач*:

- охарактеризувати методологічну основу дослідження взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження у захисті публічних інтересів учасників цивільних відносин;
- з'ясувати природу й місце Конституційного Суду України (далі – КСУ) в системі юрисдикційних органів;
- виявити та уточнити засади і методологію взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження з позиції доктрини судового права;
- розкрити конкретні форми взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження;
- з'ясувати правову природу та видову багатозначність категорії «публічний інтерес» з позиції системного підходу й сформулювати її дефініцію;
- охарактеризувати специфіку прояву публічного інтересу в конституційному правовому регулюванні;
- розкрити специфіку публічного інтересу та його прояв у цивільному судочинстві;
- визначити коло осіб, уповноважених звертатися за судовим захистом публічних інтересів у цивільному процесі;
- охарактеризувати особливості правосуб'єктності суб'єктів права на конституційне подання та конституційну скаргу в конституційному провадженні;
- окреслити процесуальні форми захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві;
- з'ясувати правову природу і перспективи запровадження групового (масового) позову в цивільному процесі;

- розкрити процесуальні особливості захисту публічних інтересів на окремих стадіях цивільного процесу;
- з'ясувати особливості виконання судових рішень, за якими надано гарантію державою Україна як прояв публічного інтересу на стадії виконавчого провадження;
- розкрити специфіку судового активізму щодо інцидентного конституційного контролю під час розгляду цивільних спорів у зв'язку зі зверненням учасників цивільного процесу при захисті публічних інтересів;
- визначити особливості прояву публічного інтересу під час конституційного контролю після розгляду справи в порядку цивільного судочинства;
- охарактеризувати застосування норм Конституції України та рішень КСУ при захисті публічних інтересів у цивільному судочинстві як прояв принципу верховенства права;
- виробити теоретичну модель міжгалузевого порядку прояву й захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин у контексті взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження;
- розробити пропозиції теоретичного та практичного характеру щодо вдосконалення чинного законодавства України і судової практики у правовідносинах комплексного міжгалузевого захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин у судах системи судоустрою України та КСУ.

Предметом дослідження є захист публічних інтересів учасників цивільних відносин у контексті взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали основні загальні й спеціальні методи наукового пізнання: міждисциплінарний, діалектичний, системний та структурно-функціональний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, інтегративний, метод кореляції, метод комплексного аналізу, міжгалузевий метод юридичних досліджень, логічні методи (абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, декомпозиції, екстраполяції, моделювання), прогностичний, методи науки конституційного права для регулювання конкретних правовідносин (безпосереднього конституційного нормозакріплення, позитивного зобов'язання) та інші.

Діалектичний метод дав змогу дослідити проблему визначення статусу КСУ в умовах нового конституційного регулювання правосуддя у контексті єдності та відмінностей, форми і змісту діяльності органу конституційної юрисдикції та загальних судів, Верховного Суду (далі – ВС), реалізації наслідків прийнятих рішень КСУ та судами системи судоустрою (підрозділи 1.1, 1.2, 5.3). *Метод кореляції, комплексного аналізу, міжгалузевий метод юридичних досліджень та міждисциплінарний підхід* були використані під час розкриття взаємозв'язку між цивільним судочинством та конституційним провадженням в контексті доктрини судового права та у дослідженні й формуванні конкретних форм такого взаємозв'язку (підрозділи 1.2, 1.3, 5.1). *Інтегративний, системний та структурно-функціональний методи* стали інструментами теоретичного аналізу у: 1) побудові комплексного

бачення на модель взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження в частині існування й захисту публічних інтересів та 2) дослідженні онтології категорії «публічний інтерес» з позиції системного підходу в матеріальних і процесуальних галузях права як категорії, що впливає на рух судового процесу та права й повноваження осіб, які звертаються за захистом такого інтересу (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 5.2). *Формально-юридичний метод* дослідження з його інструментарієм використовувався для сутнісної та понятійної інтерпретації різних правових явищ і процесів, які охоплювали об'єкт та предмет дисертаційної роботи, для формулювання теоретичних узагальнень, юридичних конструкцій, тлумачення юридичних текстів тощо (підрозділи 1.1, 1.2, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3). *Порівняльно-правовий метод* сприяв вивченню законодавства різних держав для визначення тенденцій розвитку комплексного міжгалузевого підходу до захисту публічних інтересів державою Україна в межах її ресурсів у глобальному і національному контекстах в умовах імплементації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі –ЄКПЛ) та практики ЄСПЛ (підрозділи 1.1, 1.4, 2.4, 3.1, 4.1, 4.2, 5.1). *Логічні методи* (абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, екстраполяції, декомпозиції, моделювання тощо) були застосовані під час характеристики правових і процесуальних процедур, перевірки наукових гіпотез, які висувалися під час розгляду прикладних напрямів наукового пошуку (підрозділи 1.3, 1.4, 2.3, 4.2, 4.3, 4.4, 5.1, 5.2). *Історичний метод* застосовувався при дослідженні генезису та розвитку правових та процесуальних інструментів захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві і конституційному провадженні (підрозділи 1.1, 5.1). *Прогностичний метод* дав змогу сформулювати авторські науково обґрунтовані висновки з питання застосування інституту групового (масового) позову, прогнози щодо ризиків змішування децентралізованої та централізованої форм конституційного контролю та варіанти удосконалення чинного законодавства України для його дієвого регулювання (підрозділи 1.2, 4.2, 4.3, 5.2).

Емпіричну базу дослідження склали результати аналізу Конституції України та чинного законодавства України, міжнародних правових актів, рішень Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, аналіз 240 рішень Верховного Суду України та ВС, понад 400 конституційних скарг, конституційних подань та інших матеріалів конституційних проваджень, а також матеріали наукових досліджень, монографій, дисертацій та авторефератів, навчальних підручників і посібників.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим вітчизняним комплексним монографічним дослідженням міжгалузевих системоутворюючих зв'язків між цивільним судочинством та конституційним провадженням у частині підстав і порядку захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин. При цьому в роботі:

вперше:

– обґрунтовано, що захист публічних інтересів є провідним фактором взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження, ініційованого в межах конкретного конституційного контролю, оскільки пов'язується або завжди опосередкований із захистом фундаментального (основного) права, свободи чи інтересу людини і громадянина, юридичної особи, держави як юридично

рівних суб'єктів з огляду на значущість, загальносуспільний характер, призначення й забезпечення правом цих інтересів;

– доведено, що КСУ в загальній системі державних правозастосовних органів постає іншим юрисдикційним органом, а за сутнісно-функціональним призначенням у механізмі судового захисту прав і основних свобод людини і громадянина та юридичних осіб приватного права здійснює діяльність, для якої характерні всі засади, елементи, етапи, стадії та атрибути судової правозастосовної діяльності, тому має визнаватися обов'язковим останнім засобом юридичного захисту на національному рівні як «суд, встановлений законом»;

– запропоновано основні форми взаємозв'язків цивільного судочинства та конституційного провадження:

1) ієрархічні (субординаційні) зв'язки між Конституцією України як актом установчої влади народу, спрямованим на обмеження публічної влади та встановлення гарантій прав людини і громадянина, та актами галузевого законодавства України на підставі «вертикальної», матеріально-правової передумови, закріпленої у рішеннях КСУ у результаті здійсненого конституційного контролю;

2) нормативно-корегувальні взаємозв'язки між цивільним судочинством та конституційним провадженням, які полягають у корегуванні джерел права, втілених у конкретних приписах актів цивільного процесуального законодавства, сімейного, цивільного, трудового тощо під час перевірки останніх у процесі конституційного провадження;

3) взаємовплив юрисдикційних процесів, коли конкретна процесуальна діяльність одного юрисдикційного органу породжує певні юридичні наслідки для іншого юрисдикційного органу: у зв'язку із відкриттям конституційного провадження зупиняється судовий перегляд чи оскарження рішення у цивільній справі; зупиняється судове провадження в іншій цивільній справі з аналогічного питання; судові рішення, що набули законної сили (але не виконані), підлягають перегляду в разі відновлення (за ініціативою особи) цивільного судочинства за виключними обставинами – визнанням застосованої в цивільній справі норми права КСУ неконституційною/конституційною;

4) статичні та динамічні системоутворюючі зв'язки: а) статичні – ініціатива конституційного контролю після завершеного цивільного судочинства (звернення із конституційною скаргою); вплив завершеного конституційного провадження на завершене цивільне судочинство (відновлення за виключними обставинами); б) динамічні – відкриття конституційного провадження за зверненнями суду, уособлене у конституційному поданні ВС, обумовлює зупинення розгляду іншої цивільної справи за аналогічними юридично значущими обставинами на період розгляду КСУ конституційної справи; застосування забезпечувального наказу КСУ під час виконання рішення у цивільній справі; застосування висновку КСУ в резолютивній частині рішення факту тлумачення судом конституційного закону у спосіб, що не відповідає Конституції України з вказівкою про відновлення цивільного провадження; відновлення цивільного провадження в іншій (зупиненій) цивільній справі після ухвалення КСУ рішення;

– сформульовано поняття публічного інтересу учасників цивільних відносин, під яким розуміється певна, визнана державою і забезпечена правом, потреба

соціальної спільноти (компроміс групових інтересів великих соціальних груп), держави, юридичної особи чи окремого індивідуума, опосередкована винятковою значущістю як юридично рівних учасників відносин, задоволення якої слугує гарантією та загальною умовою реалізації приватного інтересу і може бути реалізована виключно за допомогою інших осіб або разом, а також за допомогою заходів державно-владного характеру;

– сформовано критерії прояву публічного інтересу у процесуальних відносинах та вплив на них у таких аспектах як: 1) можливий безпосередній предмет судового захисту в цивільному судочинстві; 2) складова принципу пропорційності в цивільному судочинстві, що впливає на порядок здійснення провадження у справі; 3) критерій, що має враховувати суддя під час розгляду цивільної справи, аналізуючи фактичні обставини справи та здійснюючи добір нормативної бази, на підставі якої він вирішуватиме цю справу (процедурна складова аналізу попереднього аспекту); 4) мета, якої прагнуть досягти сторони, захищаючи, власне, суб'єктивне цивільне право, порушення якого пов'язане з певною масовістю; 5) легітимна мета обмеження основних прав, свобод та інтересів людини і громадянина з боку органу конституційної юрисдикції (у зв'язку з наявною невідкладно важливою суспільною проблемою у демократичному суспільстві); 6) підстава для відновлення цивільного провадження за виключними обставинами; 7) динамічний правовий засіб досягнення мети правосуддя (функція випереджаючої нормотворчості);

– доведено, що звернення до Пленуму ВС (після ухвалення рішення по суті цивільної справи) для вирішення питання про внесення до КСУ подання про неконституційність закону за своєю суттю є одночасно фактом перебирання Пленумом ВС: а) повноважень суду вищої інстанції в частині апеляційного перегляду / касаційного оскарження справи поза визначеним процесуальним законом та автоматизованим розподілом складом суду, б) конституційного повноваження органу конституційної юрисдикції. Також це може свідчити про порушення принципу поділу влади, закріпленого у статті 6 Основного Закону України, що є неприйнятним і підриває незалежність ухваленого рішення суду та призведе до переоцінки Пленумом ВС ухваленого судом рішення по суті у позапроцесуальному порядку;

– у результаті дослідження алгоритму дій між ВС та КСУ стосовно ініціативи інцидентного конституційного контролю доведено, що Пленум ВС зобов'язаний неухильно дотримуватися резолютивної частини рішення суду, з яким суд нижчого рівня звернувся до ВС. Порушення меж резолютивної частини прийнятого рішення суду по суті в частині розширення переліку норм Конституції України чи переліку норм закону, які слід перевірити на предмет відповідності Основному Закону України, перетворює Пленум ВС на учасника цивільної справи із клопотанням про невідповідність закону нормам Конституції України та водночас на суд вищого рівня, який фактично переглядає цивільну справу аналогічно апеляційному чи касаційному суду в позапроцесуальному порядку;

– обґрунтовано, що наразі в актах процесуального законодавства, зокрема в Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України), відбулося змішування двох моделей конституційного контролю: централізованої та децентралізованої при судовому активізмі щодо неконституційності положення

закону після ухвалення рішення суду по суті (перегляд цивільної справи по суті в апеляційній інстанції), що прогнозовано матиме наслідком відновлення, поширення й повну реанімацію принципу верховенства закону, а не верховенства права, або навпаки, призведе до абсолютизації принципу верховенства права, наслідком чого вбачається втрата цим принципом власної сутності в демократичній державі;

– запропоновано новий теоретичний підхід стосовно можливості трансформацій цивільного групового позову під час практичної реалізації в суді, зокрема: за ініціативою членів групи простою більшістю від загальної кількості заміна позивача, який представляє групу за груповим позовом; визначення типу групи і конкретизування у підгрупах абсолютності підтипів групового позову, які формуються з урахуванням однаковості предмета (матеріально-правова вимога позивача) та підстав позову (обставини, за допомогою яких учасники обґрунтовують свої вимоги);

удосконалено:

– наукові положення щодо диференціації прояву публічних інтересів у приватному праві від публічного права, застосовуючи міжгалузевий та системний підходи у праві. Обґрунтовано, що публічні інтереси в цивільному й конституційному праві визначають різні соціально значущі явища й за своїм призначенням охоплюють два рівні: 1) публічні інтереси найвищого рівня, конституційно визнані/передбачені (сукупність яких також сприяє утворенню конституційного ладу України); 2) публічні інтереси, яким притаманний конституційно-правовий зміст і гарантованість їх реалізації галузевим законодавчим регулюванням, у тому числі цивільно-правовим;

– ознаки публічних інтересів учасників цивільних відносин з позиції системного підходу: 1) призначення у загальносуспільному характері – потреби та інтереси, які є єдиними для всього суспільства, окремих суспільних груп; 2) пов'язані чи притаманні юридично рівним учасникам приватноправових відносин, у тому числі суб'єктам публічного права як учасникам цивільних відносин; 3) кількісний аспект: сукупність інтересів знеособленої чи персоніфікованої групи осіб (пов'язаність із масовістю); 4) є обов'язковими для суб'єктів права, в тому числі тих, які не є членами, учасниками суспільства чи групи (суб'єкти публічного права, юридичні особи публічного права, державна реєстрація прав на нерухомість, публічний порядок тощо); 5) визнані з боку держави й забезпечені правом (нормативно закріплені, є істотними соціальними цінностями чи загалом допускається їх як певний прояв правового піклування з боку держави про стабільність правопорядку); 6) не можуть бути нав'язані особам, які не є членами конкретної групи (публічне акціонерне товариство, заходи публічного характеру, публічна обіцянка винагороди, публічні торги, публічний договір тощо); 7) протистоять, однак органічно пов'язані з приватним інтересом як загальна абстрактна категорія – публічні інтереси можуть бути скеровані конкретному індивідууму; 8) можливість їх реалізації за допомогою заходів державно-владного характеру;

– науково-методологічні положення про пряме законодавче передбачення функції публічного інтересу – засадничий та (або) процесуально-процедурний вплив на хід судового розгляду конкретної цивільної справи. Тобто публічний інтерес, не будучи прямо законодавчо закріпленим як об'єкт судового захисту, як правило,

більшою чи меншою мірою проявляється під час вирішення судами будь-якої цивільної справи, а реалізація публічного інтересу учасників цивільних відносин полягає у його забезпеченні правом при захисті судом за допомогою спеціального юрисдикційного механізму;

– критерії варіативності дій судів і суддів усередині судової системи в частині формування висновків про неконституційність законів та змодельовано варіанти підходів до застосування ч. 6 ст. 10 ЦПК України (від 03.10.2017 р.) за такими критеріями: 1) суд застосував норми Конституції України як норми прямої дії без подальшого звернення до ВС, у чому вбачається перебирання судами системи судоустрою конституційних повноважень КСУ; 2) суд, відмовляючи позивачеві у задоволенні позову, не застосував норм Конституції України як норм прямої дії, що унеможливує звернення до ВС (за наявності клопотання учасника цивільного спору чи без нього); 3) суд, зважаючи на викладені обставини за їх сукупності з нормами процесуального права, не вбачає правових підстав для звернення до ВС для вирішення питання стосовно внесення подання до КСУ; 4) місцевий суд не наділений правом визначати, чи відповідає правовий акт Конституції України без наведення будь-яких аргументів;

дістало подальший розвиток:

– наукове положення про непридатність теорії належності галузі до публічного права за допомогою універсального критерію «публічний інтерес» під час формування предмета і методу галузі в тих правовідносинах, у яких взаємодіють юридично рівні суб'єкти, зокрема учасники цивільних відносин, чи правовідносинах, що виникають під час укладання та реалізації публічно-правових договорів між державами (окремими регіонами держав), адміністративних договорів між органами публічної влади, колективних трудових договорів між роботодавцем і працівниками. Вказівка стосовно того, що учасниками приватноправових відносин є рівноправні суб'єкти, а публічно-правових – підпорядковані один одному, не завжди ілюструє специфіку приватного і публічного права: у певних випадках у публічних правовідносинах підпорядкованості одного суб'єкта іншому також немає;

– рекомендації щодо комплексної процесуальної форми, що застосовується судом для захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин – як законодавчо закріпленого порядку здійснення правосуддя в конкретній цивільній справі з огляду на: характер заінтересованості у справі (суд перевіряє належного позивача чи особу, яка має законні повноваження звертатися для захисту прав інших осіб); матеріально-правовий критерій, зокрема стосовно виду публічного інтересу як предмета судового захисту (державний, суспільний, громадський); існування чи відсутності підстав для розгляду цивільної справи у спрощеному провадженні як малозначної; значний суспільний інтерес або виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу як підстави для відкриття касаційного провадження; об'єднання чи роз'єднання проваджень залежно від виду публічного інтересу, який підлягає судовому захисту;

– положення про змістовний розподіл процесуальних дій як «звернення з позовом» та «подання позову» у цивільному груповому позові. Звернення з позовом – це звернення до суду про захист права, документально, юридично оформлене прохання (за наявності необхідної для групового позову кількості осіб) про розгляд

цивільного спору від імені тієї особи, яка має право звертатися до суду для захисту власного права або прав інших осіб: класичний позивач, який представляє групу або безпосередньо член групи, або громадська організація та інші. Подання позову є процесуальною дією, що вчиняється відповідно до процесуальних правил для початку розгляду судом звернення тієї чи іншої особи до суду;

– положення про необхідність закріплення на рівні закону спеціальних принципів застосування заходів та чітких процедур під час розгляду конституційних проваджень стосовно заходів забезпечення конституційної скарги, спрямованих на: а) досягнення швидкості, оперативності, створення ефективних засад для забезпечення захисту основних прав і свобод людини і громадянина від неконституційної діяльності певних посадових осіб; б) неприпустимість настання для суб'єктів права на конституційну скаргу шкідливих наслідків та запобігання настанню для них незворотних правових наслідків як можлива шкода (збитки); в) створення засад для забезпечення реального виконання рішень судів, ухвалених на засадах принципу верховенства права;

– коло ключових питань щодо існування публічного інтересу (чи відповідність йому), які має з'ясувати суддя-доповідач у конституційній справі, крім конституційності чи неконституційності оспорюваної норми, а саме: 1) чи має істотне суспільне значення подана конституційна скарга; 2) можливість розгляду КСУ конкретної справи з приводу законодавчого акта, який втратив чинність, однак його приписи продовжують застосовуватися до правовідносин, що виникли під час його чинності (захист фундаментального права і ризик порушення засад правової стабільності); 3) чи потрібне вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги шляхом видання забезпечувального наказу, який є виконавчим документом (підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігання незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення); 4) чи потрібне застереження (вказівка) КСУ в резолютивній частині рішення, що положення закону України відповідають Конституції України, та водночас КСУ виявив, що суд застосував цей закон України (його положення), витлумачивши у спосіб, що не відповідає Конституції України (юридичний факт, згідно з якого може бути ініційоване цивільне провадження за виключними обставинами стороною справи).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження фундаментальних проблем науки цивільного процесуального права і судоустрою (акт впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (від 31 січня 2019 р.);

– у законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства з питань удосконалення правових і процесуальних механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина та інших учасників цивільних відносин, ефективності цивільного судочинства та конституційного провадження (зареєстрований законопроект № 10061 – лист народного депутата України від 18 лютого 2019 р. № 063/1-01);

– у правозастосуванні – для оптимізації та підвищення рівня судової практики у сфері конституційного провадження та цивільного судочинства (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність КСУ від 04 лютого 2019 р.);

– в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Конституційне право», «Цивільне процесуальне право», при підготовці експертних висновків стосовно захисту фундаментальних прав і свобод людини і громадянина органами поліції тощо (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 11 березня 2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем особисто та є самостійним дослідженням. В опублікованих працях, зокрема у співавторстві, власні теоретичні напрацювання дисертанта становлять визначений у списку публікацій обсяг. Наукові ідеї та напрацювання, що належать авторам праць, опублікованих у співавторстві з дисертантом, а також положення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були обговорені та схвалені на спільному засіданні відділень цивільно-правових наук та державно-правових наук і міжнародного права Національної академії правових наук (13 травня 2019 р.).

Теоретичні й практичні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено під час виступів на всеукраїнських науково-практичних заходах: «Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції»: науково-практичний круглий стіл (12 жовтня 2007 р.); «Методология частного права: современное состояние и перспективы развития»: друга міжнародна науково-практична конференція (Київ, 22-23 травня 2009 р.); «Проблеми цивільного права та процесу»: міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 23 травня 2009 р.); «Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи»: круглий стіл (Залізний Порт, Херсонська обл., 28–29 травня 2010 р.); «Міжнародна науково-практична конференція, присвяченої пам'яті професорів Г. К. Матвєєва та Ю. Г. Матвєєва» (Київ, 10 листопада 2011 р.); «Правові та економічні передумови участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах: загальнодержавні та регіональні аспекти»: міжнародна науково-практична конференція (Кіровоград, 09–10 грудня 2011 р.); «Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства»: міжнародна науково-практична конференція (Кіровоград, 12–13 квітня 2013 р.); «Непідприємницькі організації у механізмі реалізації права громадян на об'єднання (асоціації)»: круглий стіл (Київ, 20 грудня 2013 року); «Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий. Економічний та гуманітарний виміри»: міжнародна науково-практична конференція (Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.); «Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвячені пам'яті Є. В. Васьковського (до 150-річчя від дня його народження): міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 20–21 травня 2016 р.); «Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України»: науково-практичний круглий стіл (Київ, 16 травня 2018 р.); Імплементация

міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України (Київ, 16 травня 2018 р.); Сьома українсько-німецька фахова зустріч з питань конституційного права та процесу (Київ, 16–17 жовтня 2018 р.); «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні»: міжнародна науково-практична конференція (Чернівці, 18–19 жовтня 2018 р.); «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави»: міжнародна науково-практична конференція (Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, знайшли відображення в 59 наукових публікаціях: одній одноособовій монографії, 26 статтях у наукових фахових виданнях, з яких вісім – у зарубіжних періодичних виданнях, 32 публікаціях, які додатково констатують апробацію результатів дослідження, зокрема шести монографіях за участю колективу авторів та 21 тези доповідей на наукових заходах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою і завданнями дослідження. Дисертація містить анотацію, вступ, п'ять розділів, що об'єднують 16 підрозділів, висновки, список використаних джерел (662 найменувань на 67 сторінках) та чотири додатки на 13 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 510 сторінок, з яких основний текст – 398 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, сформульовано мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження. Розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, охарактеризовано особистий внесок здобувача у працях, виконаних у співавторстві, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації. Анонсовано структуру дисертації, подано її загальний обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні концепти взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження» містить чотири підрозділи.

Підрозділ 1.1 «Методологічна основа дослідження взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження при захисті публічних інтересів учасників цивільних відносин» присвячений розкриттю методології проведення теоретичного концептуального дослідження міжгалузевого спрямування. Об'єкт і предмет дослідження з'ясовані з позиції взаємодії теорії систем, у дисертації пріоритетними виступили такі основні загальні і спеціальні методи наукового пізнання, як: інтегративний, діалектичний, системний та структурно-функціональний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод кореляції, метод комплексного аналізу, міжгалузевий метод юридичних досліджень, метод декомпозиції, логічні методи (абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, екстраполяції, моделювання), прогностичний метод тощо.

У *підрозділі 1.2 «Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів»* обґрунтовується належність КСУ до судових органів на підставі його сутнісних та статусних характеристик після конституційної реформи щодо правосуддя. Обґрунтована можливість визнання КСУ бути повноцінним судом, що контроверсійно нормативно закріплено на конституційному й законодавчому рівнях. Наведено теоретичні та практичні аргументи щодо визнання конституційної

юрисдикції не за межами судової влади, а понад усіма судовими і адміністративно-процедурними процесами, що має унікальну специфічну процедуру проведення, методологію інтелектуально-вольової діяльності нормативно-доктринального спрямування, пов'язану з іншими видами судочинства вертикальними зв'язками. Рішення КСУ, ухвалені у справах про відповідність законів та інших правових актів Конституції України (за різними підставами звернення), взаємодіють з усіма галузями національного законодавства, корегуючи норми останніх залежно від того, чи суперечать такі норми Основному Закону України. Зокрема, повноваження КСУ стосовно зазначення у своєму рішенні, що суд [системи судоустрою] під час розгляду справи застосував закон, який є конституційним, однак витлумачив його положення у неконституційний спосіб (ч. 3 ст. 89 Закону України «Про Конституційний Суд України»), та можливість ужити (Велика палата КСУ) заходів щодо забезпечення конституційної скарги шляхом видання забезпечувального наказу, який є виконавчим документом (ст. 79 цього Закону), свідчать про належність КСУ до органів, рішення яких обов'язковими для інших органів, насамперед судів. У цьому полягає правозахисна функція КСУ в прямому й опосередкованому проявах, що ґрунтується на правовій природі конституційного контролю, який може бути конкретним і абстрактним.

На підставі висновків Комітету ООН з прав людини, доктрини та системного аналізу практики ЄСПЛ щодо сутнісного змісту категорії «суд, встановлений законом», зроблено висновок, що під судом не обов'язково слід розуміти юрисдикцію класичного типу, інтегровану в судову систему держави. Конструкція «створений на підставі закону» стосується не лише правових засад існування суду, а і його складу в кожній окремій справі, у тому числі обставини, за яких відбувається заміна суддів (у межах відводу чи самовідводу). Основною ознакою досліджуваного поняття за ст. 6 Конвенції є право такого органу ухвалювати рішення загальнообов'язкового (зобов'язального) характеру, які не можуть бути змінені іншими гілками влади, у поєднанні з компетенцією суду вирішувати справи на засадах верховенства права. Викладене повністю кореспондується із функціональним призначенням КСУ та його компетенцією і свідчить про належність КСУ до «суду, встановленого законом» під час аналізу проблеми вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту для процесу моделювання реалізації права кожного до міжнародних судових установ (ч. 5 ст. 55 Основного Закону України).

У підрозділі 1.3 «Взаємозв'язок цивільного судочинства та конституційного провадження в контексті доктрини судового права» розкрито взаємозв'язок між цивільним судочинством та конституційним провадженням крізь призму доктрини судового права як відроджуваної нині універсальної загальноправової теорії судової влади й процесуального права. Звернення до доктрини конституційного права та її методів дало змогу виокремити певні методи науки конституційного права для розкриття засад регулювання конкретних правовідносин: метод безпосереднього конституційного нормозакріплення, метод позитивного зобов'язання, метод дозволу, метод заборони, метод регламентування структури, а також методи цивільного процесуального права (імперативно-диспозитивний, системний, аналізу, синтезу, структурно-системний, верифікації та фальсифікації, телеологічний, які також притаманні конституційному праву). В аспекті взаємозв'язку між цивільним

судочинством та конституційним провадженням виокремлюються такі підходи до розуміння доктрини судового права: 1) як сукупність усіх судових процесів; 2) як інтегральна галузь знань чи інтегральна система кількох галузей права; 3) як ототожнення судового права із судовою правотворчістю й певним функціональним елементом судового прецеденту.

Доведено, що всі галузі матеріального права й галузі процесуального права, що відповідають їм, перебувають під впливом діяльності КСУ та результатів такої діяльності на підставі статей 55, 151-1, 151-2 й особливо статей 147 і 150 Конституції України, за якими КСУ надано повноваження щодо конституційного контролю в усіх сферах нормативно-правового регулювання з можливістю дискваліфікації КСУ відповідних правових норм. Результати конституційного провадження – рішення КСУ, ухвалені у справах про відповідність законів та інших правових актів Конституції України (за різними підставами звернення), взаємодіють з усіма галузями національного права, корегуючи норми останніх залежно від того, наскільки вони суперечать Основному Закону України (субординаційні зв'язки). Обґрунтовано, що такий зв'язок втілюється в життя за допомогою методу «безпосереднього конституційного нормозакріплення» науки конституційного права, коли КСУ у своїх рішеннях безпосередньо роз'яснює зміст конституційних норм і, у разі потреби, методу позитивного зобов'язання, якщо КСУ встановлює порядок застосування положень цивільного, цивільно-процесуального законодавства у спосіб, що відповідає Конституції України. Остання редакція актів процесуального законодавства, що побудована на уніфікованих засадах, також створює засади для КСУ, в разі визнання неконституційною певної норми ЦПК України (від 03.10.2017 р.), висловити у своєму рішенні окремі застереження щодо юридичних наслідків норм аналогічного змісту із аналогічними юридично значущими обставинами у КАС України та ГПК України (від 03.10.2017 р.), тобто йдеться про необхідність трансформації також структури правової норми КАС України та ГПК України (приведення їх у відповідність до рішення КСУ).

У підрозділі 1.4 «*Форми взаємозв'язку конституційного провадження та цивільного судочинства*» встановлено і висвітлено системні новели конституційної реформи щодо правосуддя в межах взаємозв'язку між цивільним судочинством та конституційним провадженням.

Обґрунтовано системний зв'язок між цивільним судочинством та конституційним провадженням як на етапі аналізу судом фактичних обставин цивільної справи, підбору й аналізу юридичних норм, так і на етапі перегляду судового рішення за виключними обставинами. Констатовано істотні новели законодавчого цивільно-процесуального порядку захисту прав осіб, опосередкованих публічним інтересом у цивільних справах, а саме: 1) розгляд цивільних справ, які становлять «суспільний інтерес/значний суспільний інтерес», та дотримання балансу публічних і приватних інтересів під час розгляду цивільних справ. У кожній справі суддя, аналізуючи фактичні обставини справи та здійснюючи добір нормативної бази, на підставі якої він вирішуватиме цю справу, має звертатися до пошуку балансу публічних і приватних інтересів, які, як правило, переслідують полярні цілі; 2) законодавча можливість дискреції суду першої інстанції для визначення порядку розгляду справи у спрощеному чи загальному порядку (ст. 274 ЦПК України), а суду

касаційної інстанції – допустити чи не допустити справу до касаційного розгляду загалом (ст. 389 ЦПК України), враховуючи критерій «чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес» в обох випадках; 3) відбулася зміна підходу в діях судді стосовно висновку про неконституційність закону, положення якого він застосовує при вирішенні цивільної справи (ч. 6 ст. 10 ЦПК України). Здійснено співвідношення порядку звернення до КСУ судів системи судоустрою до проведеної конституційної реформи щодо правосуддя та після неї. Встановлено, що аналіз змісту ч. 6 ст. 10 ЦПК України свідчить про закріплення переконання й твердження (а не сумніву) суду (судді) системи судоустрою щодо суперечності закону Конституції України. Конструкція означеної норми побудована так, що закріплює прямі дії судді застосувати положення Конституції України, а не закону як неконституційного за висновком судді. Зроблено висновок, що без відкритого конституційного провадження суд системи судоустрою по суті визнає закон неконституційним, чим фактично запроваджується презумпція неправового закону. Водночас суд системи судоустрою виходить за межі своєї конституційної компетенції, оскільки формувати висновок про неконституційність закону може орган конституційної юрисдикції – КСУ. Останньою формою взаємозв'язку між конституційним провадженням і цивільним судочинством є повноваження КСУ вчиняти певні дії, спрямовані на модифікацію судового розгляду справи на стадії виконавчого провадження: повноваження Великої палати КСУ у виняткових випадках з власної ініціативи для вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги видавати забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом. Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення, а способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію.

Розділ 2 «Публічний інтерес у матеріальному й процесуальному праві: теоретичні засади існування та прояву» складається із трьох підрозділів, останній з яких містить два пункти.

У підрозділі 2.1 «Правова категорія “публічний інтерес” із позиції системного підходу» розглядаються публічні інтереси, які в цивільному та конституційному праві визначають різні соціально значущі явища і за своїм призначенням охоплюють два рівні. З позиції системного підходу вказується на пріоритет публічних інтересів у конституційному праві як інтересів найвищого рівня, конституційно закріплених, чи таких, що без прямого закріплення характеризуються конституційно-правовим змістом й гарантованістю їх реалізації галузевим законодавчим урегулюванням. Доведено, що визначальною відмінністю законного інтересу від суб'єктивного права є кореспондування загального обов'язку всіх учасників будь-яких правовідносин не заважати заінтересованій особі в її намаганні використовувати можливості для реалізації власного інтересу. В окремих випадках юридичний обов'язок сприяє реалізації законних інтересів, атрибутивно не протистоячи їм. Тобто обов'язок шляхом встановлення певних меж поведінки одних суб'єктів може гарантувати права інших суб'єктів і похідні від них законні інтереси. Розкрито ознаки і критерії публічних інтересів учасників цивільних відносин.

Визначено, що у багатьох випадках під час захисту прав невизначеного кола осіб відбувається також захист суспільного інтересу. Спільною основою, котра

об'єднує таких осіб, може слугувати те, що їх усіх неможливо персоніфікувати, і те, що захисту підлягають їх однорідні права. Обґрунтовано, що суспільний інтерес, насамперед, пов'язаний не з кількістю учасників або невизначеністю групи, а з особливою якістю – суспільною значущістю. Про захист суспільного інтересу йдеться також у тому разі, якщо всіх учасників соціальної групи можна визначити, наприклад у разі збереження певних видів культурної чи історичної цінності, що має значення суто для мешканців певного невеликого населеного пункту. Отже, безпосереднім вигодонабувачем від реалізації публічного інтересу будуть мешканці пункту (адресати публічного інтересу), а кінцевим – українське суспільство в цілому (носії публічних інтересів вищого рівня).

Підрозділ 2.2 «Публічні інтереси в конституційному правовому регулюванні» присвячений розкриттю специфіки публічних інтересів конституційного рівня. Регулюючи суспільні відносини, саме Конституція України визначає напрям розвитку громадянського суспільства, зумовлює характер змін, що відбуваються. Сучасна Конституція України чітко окреслює загальні цілі держави, що відповідають ідеям гарантування й забезпечення прав і основних свобод людини і громадянина та обмеження владного свавілля, а також суспільним інтересам, яких стосуються норми, котрими закріплено зобов'язання держави перед суспільством. Зроблено висновок, що на відміну від ординарного закону, що може містити просту сукупність правових норм, якими врегульовано окремий предмет, преамбула Конституції України має інше призначення: у ній закріплено загальні ціннісні ідеї народовладдя. У преамбулі Основного Закону України викладено фундаментальні устремління й сенс публічних інтересів – цінностей усієї нації, якими сповнений текст Конституції України. Низка публічних інтересів, закріплених у преамбулі Конституції України, відіграє в Основному Законі України особливу філософську та правову роль. Преамбула Конституції України допомагає поєднати моральні та юридичні норми Основного Закону України з публічними інтересами, а цінності, закладені в її тексті, постають як соціальні та моральні регулятори. Відповідність правових норм основним конституційним орієнтирам дає змогу забезпечити стійкість конституційного ладу й не допускати його деградації з плином часу. Констатовано, що відповідність різних публічних інтересів як за значенням, так і за суб'єктами, інтересам суспільства, держави, регіонів, місцевого самоврядування, окремих соціальних груп, невизначеного кола осіб створює міцний конституційний фундамент, гарантуючи прояв законних інтересів у різних сферах життя суспільства.

Публічні й суспільні інтереси здатні певною мірою перетинатися, але ніколи не збігаються повністю, оскільки як держава, так і суспільство, завжди матимуть інтереси, властиві лише кожному з них. Участь держави Україна як самостійного суб'єкта, зокрема в цивільних, цивільно-процесуальних та інших приватноправових відносинах, доводить існування самостійного, відмінного від потреб іншого учасника (протилежної сторони) інтересу в конкретних відносинах. Розбіжність інтересів не виключає того, що держава повинна повністю поступатися інтересам суспільства, вона може виконувати притаманні лише їй функції, реалізація яких має важливе соціальне значення. У визнанні інтересу суспільним важливим є те, що його має бути визнано благом, забезпеченим правом. Це благо не обов'язково є безпосередньо

охоронюваним законодавством, право має враховувати його як благо суспільства, окремої спільноти із визначеним чи невизначеним колом осіб.

Підрозділ 2.3 «Категорія “публічний інтерес” у цивільному судочинстві», що містить два пункти, присвячений розкриттю особливостей прояву публічного інтересу в цивільному судочинстві. Зроблено висновок, що як критеріальні відмінності між матеріально-правовими інтересами та процесуальними інтересами в цивільному процесі можуть бути використані: 1) характер зв'язків осіб, які беруть участь у правовідношенні; 2) природа питання, що необхідно вирішити (матеріально-правова чи процесуальна вимога); 3) характер процесуальних відносин, які виникають під час вирішення питання і передбачають відповідний варіант поведінки учасників процесу. Обґрунтовано помилковість ототожнення суспільного інтересу з державним, зближення яких можна припустити в абсолютно демократичній державі, однак це все одно не приведе до їх злиття.

Застосовуючи системний та міжгалузевий методи наукового пізнання, запропоновано критерії прояву публічного інтересу в цивільних процесуальних відносинах та вплив на них у таких аспектах: 1) як можливий безпосередній предмет судового захисту в цивільному судочинстві – у такому порядку, як правило, захищаються державні й суспільні інтереси, за процедурою захист яких збігається із порядком захисту суб'єктивного цивільного права; 2) як складова принципу пропорційності в цивільному судочинстві, що впливає на порядок здійснення провадження у справі – пошук прояву публічних інтересів для забезпечення їх балансу в цивільній справі, що розглядається; 3) як критерій, який має враховувати суддя під час розгляду цивільної справи, аналізуючи фактичні обставини справи та здійснюючи добір нормативної бази, на підставі якої він вирішуватиме цю справу (процедурна складова аналізу попереднього аспекту); 4) як мета, якої прагнуть досягти сторони, захищаючи власне суб'єктивне цивільне право, порушення якого пов'язане з певною масовістю, адже адресатами публічного інтересу та (або) конкретними вигодонабувачами від його реалізації постають учасники цивільного провадження; 5) як легітимна мета обмеження основних прав, свобод та інтересів людини і громадянина органом конституційної юрисдикції (після дослідження критерію – відсутність втручання у сутність права та існування важливої суспільної проблеми у демократичному суспільстві); 6) як підстава для відновлення цивільного провадження за виключними обставинами після ухвалення рішення КСУ із застосуванням вказівки суду про наявність способу тлумачення норми, який не відповідає Конституції України; 7) як динамічний правовий засіб досягнення мети правосуддя (функція випереджаючої нормотворчості).

У пункті 2.3.1 *«Значення публічного інтересу для застосування принципу пропорційності в цивільному процесуальному праві»* доведено, що забезпечення розумного балансу між публічними і приватними інтересами як складова принципу пропорційності посідає важливе місце, враховуючи, насамперед, нормативне розташування складових цього принципу – після визначення завдань цивільного судочинства. Суддя при дослідженні фактичних обставин цивільної справи обов'язково має враховувати існування чи відсутність публічного інтересу в цивільному судочинстві. Водночас суддя завжди має зіставляти, порівнювати (враховувати) існування приватного інтересу і знаходити розумний баланс між цими

інтересами. Зроблено висновок, що принцип пропорційності передбачає, що у праві власності втручання у це право, навіть якщо воно відбувається згідно з національним законодавством і в інтересах суспільства, розглядатиметься як порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, якщо не було дотримано справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від такого втручання. Справедлива рівновага передбачає розумне співвідношення (обґрунтована пропорційність) між метою, якої необхідно досягти, та засобами, що використовуються. Необхідного балансу не буде дотримано, якщо особа при наведеному втручанні несе індивідуальний і надмірний тягар.

У пункті 2.3.2 «Публічний інтерес як об'єкт судового захисту в цивільному процесі» з'ясовано специфіку категорії «публічний інтерес» у цивільному процесуальному законодавстві й констатовано її істотний вплив на розвиток розгляду судом спірних відносин у частині дотримання відповідного балансу під час вирішення цивільної справи. Доведено, що існують об'єктивні законні інтереси, реалізація яких не обмежена Конституцією та законами України, що набувають характер об'єктів правової охорони і захисту й за ступенем виявлення в нормах права як: 1) інтереси, опосередковані суб'єктивними правами (саме вони маються на увазі, коли йдеться про права як об'єкти захисту); 2) інтереси, що не опосередковані суб'єктивними правами. Як об'єкти захисту в цивільному судочинстві може бути зазначено і свободи, які, стосовно конкретної людини, проявляються у можливості діяти на власний розсуд. Доведено, що об'єктивним законним інтересам та суб'єктивним інтересам може бути притаманна відповідна «публічність» залежно від належності до суб'єкта та характеру й способу захисту.

Розглядаючи вплив публічного інтересу на порядок і процесуальні особливості розгляду цивільної справи судом, визначено, що у найширшому сенсі публічний інтерес полягає в ефективній реалізації права на судовий захист. Публічний інтерес має матеріально-правовий характер, але за змістом є дещо іншим, ніж приватний інтерес в аналогічному позовному провадженні. Його визначальною рисою є те, що публічний інтерес забезпечений правом, пов'язаний із певною масовістю або істотною суспільною значущістю для конкретної сторони спірного правовідношення. Доведено характеристики «публічності» як властивості публічного інтересу: висловлювачем інтересу постає суспільство, певна соціальна група осіб тощо, адже під публічними інтересами розуміються потреби не лише суспільства загалом, й великих соціальних груп, окремих осіб, потреби яких є складовою потреб суспільства. Публічні інтереси учасників цивільних відносин є інтересами, які можуть бути реалізовані за допомогою інших осіб або разом; ключовим постає те, що індивід не може задовольнити такі інтереси самотійно. Встановлено, що дослідження публічного, суспільного й державного інтересу відбувається за двома напрямками: 1) як об'єкта судового захисту, передбаченого в самотійній позовній вимозі, з якою позивач звернувся до суду, чи обґрунтованої позивачем специфічної властивості суб'єктивного цивільного права (законного інтересу, опосередкованого суб'єктивним цивільним правом); 2) як критерію обрання процедури перебігу судового процесу в конкретній цивільній справі. Обґрунтовано, що для подання позову та інших заяв по суті спору особа має звернутись із коректною позовною

вимогою, а саме про охорону її законного правового інтересу. Такою особою можуть бути не лише фізичні або юридичні особи, а й прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші особи, які звертаються із вимогою про захист прав та законних інтересів інших осіб, тобто їх вимоги містять певну публічну складову.

Розділ 3 «Суб'єкти, уповноважені звертатися за захистом публічних інтересів у цивільному судочинстві та конституційному провадженні» містить два підрозділи. У підрозділі 3.1 *«Суб'єкти, уповноважені звертатися за захистом публічних інтересів у цивільному судочинстві та їх форми участі»* досліджується особливність правового статусу осіб, які беруть участь у цивільній справі під час захисту публічних інтересів. Встановлено, що захист «чужих прав» у цивільному процесі полягає у праві органів та осіб брати участь у цивільних справах; зокрема, звертатись із позовними заявами до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересів у встановлених законом випадках можуть: органи місцевого самоврядування; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; прокурор; органи державної влади; фізичні та юридичні особи (ст. 56 ЦПК України). Ці органи можуть самостійно ініціювати цивільний судовий процес, обґрунтовуючи такий інтерес захистом прав, свобод та інтересів інших осіб. Водночас матеріально-правовий інтерес, зокрема органу місцевого самоврядування, якщо він вступає в процес від власного імені як сторона процесу, може характеризуватися рисами суспільного інтересу, однак при цьому може простежуватися суперечність із інтересом державним. З'ясовано, що проблема процесуального статусу прокурора під час представництва в судовому процесі є принциповим моментом для визначення підстав і форм реалізації ним представницької функції.

Доведено, що правосуб'єктність вказаних органів полягає в обсязі їхніх прав і обов'язків, закріплених у ст. 49 ЦПК України, а також в існуванні матеріально-правового (сторони і треті особи), загальнодержавного (прокурор) або суспільного (органи місцевого самоврядування, громадські організації, профспілки тощо) інтересів у цивільній справі. Матеріально-правова заінтересованість у результаті справи зумовлює існування у цих осіб, нарівні з процесуальними правами й обов'язками, особливих процесуальних інтересів. Зокрема, законний інтерес позивача проявляється в бажанні замінити неналежного відповідача належним, про що він вносить відповідне клопотання (ст. 51 ЦПК України); законний інтерес однієї зі сторін в огляді судом за місцем перебування доказів, які інша сторона не може доставити до суду (ст. 85 ЦПК України).

Підрозділ 3.2 «Суб'єкти права на конституційне подання та конституційну скаргу: особливості їх правосуб'єктності та підтвердження статусу» присвячений специфіці дослідження суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу. Обґрунтовано, що Конституція України та чинне законодавство України розмежовують моменти участі й повноваження суб'єктів права на звернення до КСУ: окремі суб'єкти права звернення до КСУ, уповноважені звертатися на стадії існування законопроекту (тільки про внесення змін до Конституції України – Президент України та народні депутати України); окремі – з моменту прийняття законопроекту як закону та набрання ним чинності (Президент України, народні депутати України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради

України з прав людини); ВС – з моменту застосування закону чи його окремих положень, які, на думку Пленуму ВС, суперечать Основному Закону України; фізичні і юридичні особи приватного права – після вичерпання всіх інших національних засобів юридичного захисту. Встановлено, що не позбавлений можливості звернутися до КСУ із конституційним поданням про інцидентний конституційний контроль Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. ВС є колегіальним органом звернення до КСУ, прийняття рішення про внесення чи відмову у внесенні конституційного подання покладається на Пленум ВС, який має налічувати до 200 суддів. Доведено, що процедурно звернення до КСУ складається із двох документів: 1) власне конституційне подання із додатками, яке підписує Голова ВС та секретар Пленуму ВС, в якому також зазначається особа представника ВС у КСУ; 2) постанова Пленуму ВС, що характеризується рисами процесуального документа (в разі наявності певного правового обґрунтування), і водночас протокол, в якому також дублюється інформація про осіб, уповноважених на підтримання конституційного подання та представлення інтересів ВС як суб'єкта права на конституційне подання у КСУ.

Розділ 4 «Процесуальні особливості цивільного захисту публічних інтересів» містить чотири підрозділи.

Підрозділ 4.1 «Процесуальні форми захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві» присвячений усвідомленню значення процесуальних дій, визначенню спрямованості інтересів усіх учасників цивільного процесу на різних стадіях цивільного судочинства, особливо у цивільних справах із множинністю осіб на боці позивача чи відповідача, або коли об'єктом захисту постає специфічний предмет – публічний інтерес, що охоплює суспільний, громадський інтереси та інтерес невизначеного кола осіб. Констатовано, що про заінтересованість держави у захисті прав і свобод людини і громадянина та інших суб'єктів свідчить закріплений у ст. 13 Конституції України обов'язок держави забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання та гарантію рівності всіх суб'єктів права власності перед законом. Така гарантія пов'язана із принципами диспозитивності та публічності цивільного, адміністративного й господарського процесів. Визначено, що разом із принципом диспозитивності у цивільному процесі діє принцип публічності, що набуває прояву в такому: 1) присутність держави, від імені якої відбувається ухвалення рішень та постановлення деяких ухвал; 2) існування інтересів держави та імперативів, зокрема законодавчо визначеної процедури ведення справи та перебігу цивільного процесу; 3) існування публічного, а не приватного інтересу, що полягає у відкритості й гласності цивільного процесу, підконтрольності його суспільству.

Залежно від того, який тип публічного інтересу є об'єктом судового захисту – державний, суспільний, громадський, масова кількість порушених приватних інтересів (які загалом можуть створювати суспільний резонанс, а отже, трансформуються в суспільний інтерес), – суд застосовує різні процесуальні форми захисту: визначення заінтересованості у справі (перевіряє належного позивача чи особу, яка має законні повноваження звертатися за захистом прав інших осіб); перевіряє необхідність застосування принципу пропорційності, що впливає на порядок здійснення провадження у справі (у загальному чи спрощеному порядку); встановлення наявності чи відсутності підстав для розгляду цивільної справи у

спрощеному провадженні як малозначної; встановлення істотного суспільного інтересу для позивача як підстави для відкриття касаційного провадження тощо. Ці процесуальні дії в кожному конкретному випадку комплексно утворюють певну процесуальну форму, що є законодавчо закріпленим порядком під час здійснення правосуддя в конкретній справі (категорії справ).

У підрозділі 4.2 *«Груповий (масовий) позов як перспективний процесуальний механізм захисту публічних інтересів»* розкрито теоретичні засади та особливості моделі запровадження інституту групового позову як інструменту захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин. Досліджено зарубіжний досвід практичного застосування правил групового позову як механізму судового вирішення правових конфліктів, для яких характерна множинність учасників на боці позивача, у зв'язку з чим зроблено висновок про ефективність застосування цього позову в таких аспектах: 1) підвищення доступності правосуддя; 2) процесуальна економія; 3) позитивний вплив на поведінку будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності.

Доведено, що будь-який позов, зокрема груповий, може зазнати певних трансформацій під час практичної реалізації та застосування в суді. Серед іншого це може бути заміна позивача, який представляє групу за груповим позовом, за ініціативою членів групи простою більшістю від загальної кількості. У такому разі «новий» позивач звертається до суду з клопотанням про заміну «попереднього». У разі неможливості простою більшістю групи визначити нового позивача суд має залишити цивільний груповий позов без розгляду. Типовість групового позову формується з урахуванням однаковості предмета (матеріально-правова вимога позивача) та підстав позову (обставини, якими учасники обґрунтовують свої вимоги). Саме вказані складові формують єдині (спільні) фактичні обставини спору, за яких особи набувають типових рис потерпілої сторони в майбутній справі. Робиться висновок про те, що наприклад, однакові обставини можуть заподіяти особам різну майнову шкоду, однакові фактичні обставини можуть формувати спільні, однак не однакові (ідентичні) майнові наслідки для осіб, які можна розподілити за підгрупами залежно від розміру їхніх майнових претензій до відповідача. Керуючись принципом процесуальної економії і згідно загальної єдності підстав групового позову – відшкодування шкоди, – однакові (ідентичні) вимоги виокремлюються в підгрупу.

У підрозділі 4.3 *«Процесуальні особливості захисту публічних інтересів на окремих стадіях цивільного процесу»* доведено, що можливість захистити публічні інтереси у спрощеному провадженні в цивільному судочинстві не виключена з огляду на положення чинного цивільного процесуального законодавства. У разі застосування принципу пропорційності (який полягає у забезпеченні балансу публічних і приватних інтересів) під час розгляду цивільної справи суд має враховувати, зокрема: чи є втручання правомірним/виправданим (має легітимну мету), чи не порушує таке втручання сутність права, чи відповідає втручання публічного інтересу критерію «необхідності в демократичному суспільстві». Обґрунтовується, що у цивільній справі, яка є малозначною в силу закону, суд перевіряє ціну позову, підтверджує чи виключає її належність до справ, порядок розгляду яких не може бути спрощеним через дослідження предмета позову, та визначає належність її до певної категорії. Належність тієї чи іншої справи до таких, що становлять суспільний інтерес, залежить також від обґрунтування позовної заяви,

апеляційної, касаційної скарги. Саме про доведеність/недоведеність її виняткового значення для особи чи існування значного суспільного інтересу в кожній ухвалі про відмову зазначав (але як правило без відповідної мотивації) Касаційний цивільний суд у складі ВС (далі – КЦС ВС). Обстоюється позиція, що під час практичної реалізації положень чинного ЦПК України часто проявляється недостатньо обґрунтований розсуд судді, наприклад у разі відмови у відкритті касаційного провадження у зв'язку з малозначністю справи, незважаючи на аргументи позиції особи із обґрунтуванням того, що справа для неї становить виняткове значення та підкреслює значний суспільний інтерес у справі, коли остання стосується, наприклад, певного основоположного права, яке захищається у порядку цивільного судочинства. Аналіз численних ухвал КЦС ВС свідчить, що належність тієї чи іншої справи до категорії малозначних у тексті ухвали переважно констатується, що на сьогодні є ризиком формування у свідомості учасника цивільного процесу висновку про несправедливість судового рішення і спонукає його звертатися до подальших правових засобів захисту, насамперед ідеться про звернення із конституційною скаргою до КСУ.

Підрозділ 4.4 «Проблеми виконання судових рішень, за якими надано гарантію державою Україна» присвячений дослідженню окремих особливостей останньої стадії судового процесу, а саме: підстав і порядку виконання судових рішень, за якими надано гарантію державою Україна. Доведено, що за законом судові рішення в добровільному порядку повинен виконати орган Державного казначейства, який виконуватиме функцію виконавця. Якщо орган Державного казначейства за рішенням суду зобов'язаний здійснити виплату певних коштів і не здійснить її, його необхідно залучити до участі у справі як відповідача. Обґрунтовано, що в остаточному підсумку орган Державного казначейства поєднує в собі три суб'єкта: відповідач, виконавець за законом, стягувач – що не сприяє повному і швидкому виконанню судових рішень і підкреслює низьку ефективність примусового виконання судових рішень цим органом на практиці. Оскільки на виконання рішень суду, за якими надано гарантію державою Україна, здійснюється безспірне списання коштів, ці рішення й виконавчі документи не підлягають примусовому виконанню в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження». Доведено, що положення цього Закону також вимагають доповнення та узгодження з положеннями Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» стосовно правил перебігу строку позовної давності надання виконавчих документів.

Розділ 5 «Конституційний контроль у зв'язку зі зверненням учасників цивільного процесу під час захисту публічних інтересів» містить три підрозділи.

Підрозділ 5.1 «Судовий активізм з приводу інцидентного конституційного контролю під час розгляду цивільних спорів» присвячений дослідженню підстав і порядку реалізації ініціативи інцидентного конституційного контролю за наявності висновку суду про суперечність закону України Конституції України. Досліджено історично сформовані дві форми конституційного контролю: *децентралізований* (американська модель) та *централізований* (європейська модель) конституційний контроль та з'ясовано переваги і недоліки цих форм контролю у порівнянні до національної моделі конституційного контролю. Зокрема, обґрунтовано, що за

централізованої форми конституційного контролю, спеціальний суд (інколи такий, що не перебуває в системі звичайних судів) набуває повноважень розглядати конституційність нормативних актів. Такий контроль набуває форми як опосередкованого, так і прямого доступу – індивідуальна конституційна скарга до конституційного суду, зазвичай після вичерпання всіх інших засобів правового захисту. Визначальними перевагами централізованої моделі слід вважати: а) єдність судової практики; б) правову безпеку, оскільки така модель не допускає існування різних рішень щодо неконституційності. Опосередкований доступ полягає у зверненні загального суду, який під час розгляду справи має сумнів у конституційності норми, із відповідним запитом до конституційного органу чи вищого суду, зупинивши при цьому судову справу, що розглядається.

Зроблено висновок, що лаконічна постанова Пленуму ВС про відмову у зверненні із конституційним поданням (без викладення правових аргументів в чому Пленум не вбачає обґрунтованих підстав для звернення до КСУ) мінімізує ймовірність заявлення відводів суддям ВС у разі можливого оскарження цієї самої цивільної справи до ВС як суду касаційної інстанції. Водночас обґрунтовано, що така постанова у далекій перспективі постає фактором послаблення дії норм Конституції України, адже у ній не наводяться аргументи відповідності конкретного закону Основному Закону України, щодо якого звертається суд нижчого рівня до ВС. Досліджено алгоритм взаємодії між КСУ та ВС у разі звернення останнього із конституційним поданням і доведено, що Пленум ВС не наділений повноваженнями порушувати межі резолютивної частини прийнятого рішення суду нижчого рівня по суті (розширити перелік норм, які слід перевірити й розширити перелік норм Конституції України) під час оцінювання ним обґрунтованих підстав для звернення із конституційним поданням. В іншому разі Пленум ВС посідає місце суду апеляційної чи касаційної інстанції і виконує його функції у позапроцесуальний спосіб, однак повноваженням переглядати конкретні судові справи Пленум ВС не наділений.

У підрозділі 5.2 *«Конституційний контроль після розгляду справи в порядку цивільного судочинства: прояв публічного інтересу»* обґрунтовано наріжні питання, яким притаманне існування публічного інтересу (чи відповідність йому) у конституційному провадженні. Встановлено, що посилення на суспільний (публічний) інтерес у національному законодавстві найчастіше є передбаченим, ніж безпосередньо нормативно закріпленим, що має брати до уваги КСУ чи окремих суддів КСУ під час формування висновку про необхідність відкриття конституційного провадження. Доведено, що КСУ може розглядати питання про відповідність Конституції України (конституційність) акта, який втратив чинність, якщо: 1) акт втратив чинність, але продовжує діяти, тобто породжує правові наслідки (наприклад, перерахування пенсії відбувається за приписами закону, який скасовано); 2) спірні правовідносини виникли під час чинності оспорюваного акта й не завершені на момент втрати ним чинності, тобто тривають і далі (питання звільнення зі служби за правилами, які існували на момент вступу на державну (публічну) службу, призов тощо); 3) продовження дії акта (його окремих положень) містить законодавче застереження, що уможливорює застосування оспорюваного положення; 4) метою розгляду КСУ питання щодо конституційності оспорюваного акта є захист і відновлення прав особи (зокрема, йдеться про фундаментальні права і свободи

людини і громадянина). В Україні діє європейська модель конституційної юрисдикції, що характеризується централізованим конституційним контролем, згідно з яким саме окремий орган конституційної юрисдикції уповноважений вирішувати питання про конституційність правових актів інших органів влади, і таким повноваженням не володіє жодний інший орган у державі.

Обстоюється позиція, що нині український законодавець здійснив нелогічний й абсурдний підхід до процедури оскарження закону як такого, що суперечить Конституції України під час захисту, в тому числі, фундаментальних прав і свобод людини і громадянина в порядку цивільного судочинства. Внаслідок цього може відбутися повна підміна об'єктивного розуміння принципу верховенства права суб'єктивним баченням суду нижчого, ніж ВС, рівня під час вирішення справи по суті, особливо, якщо цей суд у подальшому ігнорує звернення до ВС із відповідним клопотанням про звернення до КСУ (судова практика таких дій суду у перші роки застосування нового процесуального законодавства це підтверджує).

Аналіз законодавчого застереження «якщо рішення суду ще не виконане» у п. 1 ч. 3 ст. 423 ЦПК України дає підстави для висновку, що незважаючи на існування схожої формули у конституційному законодавстві певних європейських держав із централізованим конституційним контролем, в Україні таке застереження може стати передумовою корупційних та тіньових схем штучних підходів до виконання певного рішення суду, якщо після оскарження і перегляду цивільної справи судами, вбачається позитивна перспектива конкретного конституційного контролю. Наслідком цього є ризик швидкого відновлення недовіри до органів судової влади України та КСУ у разі відкриття останнім конституційного провадження у справі, однак повільно, що унеможливило б перегляд цивільної справи за виключними підставами, із урахуванням того, що рішення суду вже виконане. Особливо у випадках, коли подібні рішення судів за розглянутими цивільними справами не виконуються тривалий час. Все це може призвести до нової хвилі активності осіб у зверненні до ЄСПЛ. Зроблено висновок, що інфляційні процеси в Україні також паралельно нівелюють сутність захисту, наприклад, майнового суб'єктивного права особи. На відміну від ЄСПЛ суди системи судоустрою України та КСУ позбавлені можливості застосовувати та обчислювати інфляційні нарахування особі, яка постраждала від розгалуженого, тривалого, неефективного, однак законодавчо закріпленого порядку діяльності судових органів.

У підрозділі 5.3 «Застосування норм Конституції України і рішень Конституційного Суду України при захисті публічних інтересів в цивільному судочинстві як прояв принципу верховенства права» розкриваються особливості дії принципу верховенства права, який має постійно супроводжувати конкретний судовий процес і бути його правовим орієнтиром. Констатовано різноманітну варіативність прояву принципу верховенства права. Чинне процесуальне законодавство (не лише ЦПК України, а й КАС та ГПК України) потребує відповідних змін саме для того, щоб принцип верховенства права було дотримано під час розгляду судами справ, у яких порушується питання про відповідність законів України Конституції України. Зроблено висновок, що в ідеалі слід надати доступ до конституційного провадження кожному суду в Україні. Водночас у разі поєднання прямого (особа після вичерпання всіх інших національних засобів захисту) і

інцидентного (опосередкованого) доступу (суд – до ВС, ВС – до КСУ) до органу конституційної юрисдикції у великій за територією державі, яка характеризується існуванням великої кількості судів і суддів, закріплення прямого доступу всіх судів до КСУ створить множинність суб'єктів і призведе до суттєвого навантаження на цей орган. Для забезпечення стабільності правопорядку та ефективного забезпечення принципу верховенства права, яким має керуватися кожний суддя при здійсненні правосуддя, необхідно залишити ВС суб'єктом звернення в інцидентному конституційному контролі, передбачивши в законодавстві жорсткі темпоральні межі вивчення ВС питання сумніву (обґрунтованого у запиті суду нижчого рівня) щодо конституційності закону як своєрідного оперативного проміжного фільтру подальшої позитивної перспективи конституційного розгляду означеного питання. Пряме застосування норм Конституції України, дотримання у рішеннях ВС, КСУ принципу правової визначеності є значним посиленням прояву принципу верховенства права насамперед у справах про захист публічного інтересу. Передбачуваність судових рішень у цивільних справах, що стосуються істотної кількості осіб, суспільної значущості для окремих категорій громадян, сприятимуть єдності судової практики у конкретних категоріях цивільних справ і є проявом принципу верховенства права під час судового захисту прав, свобод та законних інтересів осіб. У результаті дослідження сформульовано пропозиції щодо удосконалення актів процесуального законодавства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі поєднання теоретичного узагальнення і доктринального аналізу судової практики, зокрема ЄСПЛ, запропоновано концепцію комплексного захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин у частині взаємозв'язку і взаємодії цивільного судочинства та конституційного провадження. Вирішення наукових завдань дало можливість сформулювати низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення мети дослідження:

1. Обґрунтовано, що технологія вирішення неординарних проблем юриспруденції, зокрема міжаглузових досліджень (методологія, логіка, психологія цього процесу) з огляду на існуючі дослідження залишається актуальною й нині, оскільки суспільні відносини постійно змінюються, трансформуються, ускладнюються, інколи навіть мутують, що зумовлює потребу в постійних пошуках балансу методів вчасного реагування права на вказані процеси. Доведено, що повною мірою це стосується засад і порядку повного, всебічного, якісного й швидкого захисту прав і основоположних свобод людини і громадянина та інших рівноправних учасників суспільних, насамперед цивільних, відносин. Важливу роль у цьому відіграє інтеграція в праві, яка забезпечує системні зв'язки між елементами права, в тому числі між окремими видами юрисдикційних процесів (судочинств) як відкритими системами. Проблема захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин досліджена з позиції взаємодії теорії систем. Пріоритетними виступили такі основні загальні й спеціальні методи наукового пізнання, як: інтегративний, діалектичний, системний та структурно-функціональний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод кореляції, метод комплексного аналізу, міжаглузовий

метод юридичних досліджень, метод декомпозиції, логічні методи (абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, екстраполяції, моделювання), прогностичний та ін.

2. Зроблено висновок, що КСУ є самостійним, незалежним від виконавчої та законодавчої гілок влади органом конституційної юрисдикції з конституційним статусом, для якого характерна судова незалежність у поєднанні з мандатом суддів КСУ на вирішення справ, що перебувають у їх компетенції і є судовими за своїм характером на підставі верховенства права, й прийняття рішень, що мають обов'язковий (зобов'язувальний) характер і не можуть бути змінені іншими гілками влади. Попри те, що КСУ не інтегрований у судову систему держави, з огляду на призначення й унікальні функції щодо забезпечення конституційного правопорядку, за сутнісно-функціональним призначенням у механізмі судового захисту прав і основних свобод людини і громадянина та юридичних осіб приватного права, цей орган конституційної юрисдикції здійснює діяльність, для якої характерні всі засади, елементи, етапи, стадії та атрибути судової правозастосовної діяльності, а тому має визнаватись обов'язковим останнім національним засобом юридичного захисту на національному рівні як *«суд, встановлений законом»*.

3. Зроблено висновок, що методологія теорії конституційного права не призначена для детального вивчення процесуально-правових явищ. Окремі методи науки конституційного права застосовані для розкриття засад регулювання конкретних правовідносин: метод безпосереднього конституційного нормозакріплення, метод позитивного зобов'язання, метод дозволу, метод заборони, метод регламентування структури та методи цивільного процесуального права (імперативно-диспозитивний, аналізу, синтезу, верифікації та фальсифікації, телеологічний тощо). Застосування загальнонаукових методів, зокрема інтегративного, системного, системно-структурного, міжгалузевого та міждисциплінарного, дало змогу розкрити взаємозв'язки між цивільним судочинством та конституційним провадженням. У загальному розумінні розгляду судових справ конституційне провадження «випадає» з переліку всіх судових процесів, утім воно має особливу юрисдикцію, яка перебуває понад усіма наведеними юрисдикційними процесами, унікальну специфічну процедуру проведення, методологію інтелектуально-вольової діяльності нормативно-доктринального спрямування та пов'язана з іншими видами судочинства за допомогою вертикальних зв'язків. Цивільний процес є відкритою системною, яка за своїм характером є системною й алгоритмічною і з участю людини як активного учасника різноплосинних явищ усередині цього юрисдикційного процесу.

4. Нормативно-корегувальний взаємозв'язок між цивільним судочинством та конституційним провадженням, що полягає в корегуванні джерел матеріальних і процесуальних галузей права у процесі конституційного провадження. Визначено, що у побудові процесуальної форми конкретного виду судочинства процесуальна наука не є вільною, адже певні питання конструкції процесу без урахування специфіки матеріального права вирішити неможливо. Окремою формою взаємозв'язку між цивільним судочинством та конституційним провадженням є повноваження КСУ вчиняти певні дії, спрямовані на модифікацію судового розгляду справи на стадії виконавчого провадження: повноваження Великої палати КСУ у виняткових випадках за власною ініціативою вживати заходів щодо забезпечення

конституційної скарги шляхом видання забезпечувального наказу, який є виконавчим документом. Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення, а способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію. Доведено, що взаємозв'язок та взаємовплив матеріальних і процесуальних галузей права полягає у: 1) критеріях розмежування юрисдикції у видах судочинства, а також правилах визначення підсудності справ між судами; 2) балансі диспозитивних та імперативних засад у формуванні методу цивільного судочинства; 3) відсутності сутнісного змістовного наповнення принципу змагальності в конституційному провадженні; 4) окремих питаннях правосуб'єктності учасників юрисдикційного процесу (наприклад, належні позивач і відповідач, заявник, допустимість правонаступництва; особа, яка звертається з конституційною скаргою як належний носій конституційного права, належний суб'єкт права на конституційне подання); 5) низці питань доказового права, в тому числі обставин матеріально-правового характеру, що належать до предмета доказування, питань належності та допустимості окремих засобів доказування; 6) значенні судового рішення як юридичного факту для відповідної галузі матеріального права.

5. З позиції системного підходу доведено пріоритет публічних інтересів у конституційному праві як інтересів найвищого рівня, конституційно закріплених чи таких, що без прямого закріплення характеризуються конституційно-правовим змістом й гарантованістю їх реалізації галузевим законодавчим урегулюванням. Доведена непридатність теорії належності галузі до публічного права за допомогою універсального критерію «публічний інтерес» при формуванні предмета і методу галузі у тих правовідносинах, у яких взаємодіють юридично рівні суб'єкти, зокрема учасники цивільних відносин чи правовідносини, що виникають під час укладання та реалізації публічно-правових договорів між державами (окремими частинами держав), адміністративних договорів між органами публічної влади, колективних трудових договорів між роботодавцем і працівниками.

6. Регулюючи суспільні відносини, саме Конституція України визначає напрям розвитку громадянського суспільства, зумовлює характер змін, що відбуваються. Доведено, що як держава, так і суспільство, завжди матимуть інтереси, властиві лише кожному з них. Розбіжність інтересів не виключає того, що держава повністю повинна поступатися інтересам суспільства. Сучасна Конституція України чітко окреслює загальні цілі держави, що є відповідними ідеям гарантування й забезпечення прав і основних свобод людини і громадянина та обмеження владного свавілля, а також суспільним інтересам, яких стосуються норми, якими закріплено зобов'язання держави перед суспільством. Обґрунтовано, що преамбула Конституції України не створює прямих норм, низка публічних інтересів, закріплених у преамбулі Конституції України, відіграє в Основному Законі України особливу філософську та правову роль. Відповідність різних публічних інтересів як за значенням, так і за суб'єктами, інтересам суспільства, держави, регіонів, місцевого самоврядування, окремих соціальних груп, невизначеного кола осіб створює міцний конституційний фундамент, гарантуючи прояв законних інтересів у різних сферах життя суспільства.

7. Публічний інтерес впливає на цивільне судочинство через існування різних інститутів захисту прав інших осіб. Захист публічних інтересів водночас пов'язаний із суб'єктами, які потребують захисту, а також із суб'єктами, які звертаються для захисту прав та інтересів інших осіб, котрі здійснюють (беруть участь у здійсненні) цивільно-процесуальний захист: державні процесуальні (прокурорська, органи державної влади, органи місцевого самоврядування тощо) та недержавні (самозахист, громадська процесуальна тощо) форми. Наведено аргументи стосовно того, що передумовою процесуальної заінтересованості судді в результаті цивільної справи є, зокрема, одна з новел цивільного процесуального законодавства, а саме можливість урегулювання цивільного спору за участю судді, інші примирні процедури в цивільному процесі, що можуть відбуватися до початку судового розгляду (глави 4, 5 розділу II ЦПК України від 03.10.2017 р.). Під час роз'яснення порядку врегулювання цивільного спору за участю судді, сприяння сторонам в укладенні мирових угод за допомогою медіації та інших договірних процедур через роз'яснення можливостей таких правових інструментів суд водночас реалізує превентивну та виховну функції правосуддя, що сприяють підвищенню толерантності в суспільстві на відміну від культури спорів і претензій. У цьому також полягає специфічний публічний інтерес суду – досягнення мети правосуддя під час здійснення цивільного судочинства.

8. Встановлено, що органи та особи, які беруть участь у цивільних справах і звертаються із позовними заявами до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересів у встановлених законом випадках (органи місцевого самоврядування; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; прокурор; органи державної влади; фізичні та юридичні особи), можуть самостійно ініціювати цивільний судовий процес, обґрунтовуючи такий інтерес захистом прав, свобод та інтересів інших осіб. При цьому, матеріально-правовий інтерес, зокрема органу місцевого самоврядування, якщо він вступає в процес від власного імені як сторона процесу, може характеризуватися рисами суспільного інтересу, однак при цьому може простежуватися суперечність із інтересом державним. Доведено, що правосуб'єктність вказаних органів полягає в обсязі їхніх прав і обов'язків, закріплених у ст. 49 ЦПК України (від 03.10.2017 р.), а також в існуванні матеріально-правового (сторони і треті особи), загальнодержавного (прокурор) або суспільного (органи місцевого самоврядування, громадські організації, профспілки тощо) інтересів у цивільній справі.

9. Обґрунтовано, що Конституція України та чинне законодавство розмежовують моменти участі та повноваження суб'єктів права на звернення до КСУ: як на стадії існування законопроекту, так і виключно з моменту застосування закону чи його окремих положень, якими порушуються основні права, свободи та інтереси осіб, і в яких вбачається суперечність Основному Закону України. Доведено, що ВС є колегіальним органом звернення до КСУ. Прийняття рішення про внесення чи відмову у внесенні конституційного подання покладається на Пленум ВС і процедурно закріплене у двох документах: 1) власне конституційне подання із додатками, яке підписує Голова ВС та секретар Пленуму ВС, і в якому зазначається особа представника ВС у КСУ; 2) постанова Пленуму ВС, яка характеризується рисами процесуального документа (за наявності певного правового обґрунтування) і одночасно протоколу, в якій також дублюється інформація про осіб, уповноважених

на підтримання конституційного подання та представлення інтересів ВС як суб'єкта права на конституційне подання у КСУ.

10. Під цивільною процесуальною формою слід розуміти закріплений за допомогою норм цивільного процесуального права порядок здійснення правосуддя в цивільних справах, якому притаманні системність і надання процесуальних гарантій учасникам цивільного процесу для дієвого захисту порушеного, оспорюваного чи оскаржуваного суб'єктивного цивільного права або охоронюваного законом інтересу, реалізація якого в цивільних процесуальних правовідносинах відбувається згідно з визначальними принципами цивільного процесуального права. Залежно від того, який вид публічного інтересу є об'єктом судового захисту – державний, суспільний, громадський, масова кількість приватних інтересів, які загалом формують суспільний резонанс, а отже, трансформуються в суспільний інтерес, – суд застосовує різні процесуальні форми захисту: визначення заінтересованості у справі (перевіряє належного позивача чи особу, яка має законні повноваження звертатися для захисту прав інших осіб); встановлення існування чи відсутності підстав для розгляду цивільної справи у спрощеному провадженні як малозначної; встановлення істотного суспільного інтересу для позивача як підстави для відкриття касаційного провадження тощо. Всі ці процесуальні дії в кожному конкретному випадку комплексно утворюють певну процесуальну форму, що є законодавчо закріпленим порядком здійснення правосуддя в конкретній справі (категорії справ).

11. Запропоновано новий теоретичний підхід стосовно можливості певних трансформацій цивільного групового позову під час практичної реалізації в суді, зокрема: заміна позивача, який представляє групу за груповим позовом, за ініціативою членів групи простою більшістю від загальної кількості, конкретизування абсолютних типовостей групового позову за підгрупами, які формуються з урахуванням однаковості предмета (матеріально-правова вимога позивача) та підстав позову (обставини, якими учасники обґрунтовують свої вимоги). Важливим є здійснення змістовного поділу процесуальних дій як «звернення з позовом» та «подання позову» у груповому позові. Звернення з позовом – це звернення до суду про захист права (наприклад, ст. 4 ЦПК України), документально, юридично оформлене прохання (за наявності необхідної для групового позову кількості осіб) про розгляд цивільного спору від імені тієї особи, яка має право звертатися до суду для захисту власного права або прав інших осіб: класичний позивач, який представляє групу або безпосередньо член групи, або громадська організація та інші. Натомість подання позову є процесуальною дією, що вчиняється відповідно до процесуальних правил для початку розгляду судом звернення тієї чи іншої особи до суду (ст. 13 ЦПК України). Позов може бути подано як позивачем особисто, так і через представника (ст. 175 ЦПК України). У разі практичного застосування цього інструментарію групові позови до фізичної особи пред'являються до суду за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її перебування. Групові позови до юридичних осіб пред'являють до суду за їх місцезнаходженням.

12. Доведено, що можливість захистити публічні інтереси у спрощеному провадженні в цивільному судочинстві не виключена з огляду на положення чинного цивільного процесуального законодавства. Якщо цивільна справа є малозначною в

силу закону, суд визнає її такою згідно з нормами ЦПК України. Суд перевіряє ціну позову, підтверджує чи виключає її належність до справ, порядок розгляду яких не може бути спрощеним через дослідження предмета позову, та визначає належність її до певної категорії. Належність тієї чи іншої справи до розряду таких, що становлять суспільний інтерес, залежить також і від обґрунтованості касаційної скарги, оскільки саме доведеність/недоведеність її виняткового значення для особи чи існування значного суспільного інтересу в кожній ухвалі про відмову зазначав КЦС ВС.

13. За законом судові рішення в добровільному порядку повинен виконати орган Державного казначейства, який виконуватиме функцію виконавця. Якщо ж орган Державного казначейства за рішенням суду зобов'язаний здійснити виплату певних коштів і не здійснить її, його слід залучити до участі у справі як відповідача. Отже, в остаточному підсумку орган Державного казначейства поєднає в собі три суб'єкта: відповідача, виконавця за законом, примусового виконавця – що не сприяє повному і швидкому виконанню судових рішень.

14. З'ясовано специфіку судового активізму після ухвалення рішення суду по суті та розкрито алгоритм дій судів і суддів усередині судової системи в частині реалізації висновків про суперечність законів Конституції України, що став основою належного підґрунтя для подальшого аналізу дій ВС щодо формування обґрунтованих підстав для внесення відповідного подання чи прийняття інших рішень на Пленумі ВС. Сформовано авторські прогнози про: 1) відновлення, поширення й повну реанімацію застосування принципу верховенства закону, а не верховенства права; 2) про фактичне перебирання ВС конституційних повноважень КСУ, оскільки Пленум ВС буде здійснювати переоцінку у позапроцесуальному порядку судового рішення, ухваленого по суті (у разі ініціативи судів нижчого рівня про суперечність конкретної норми права Конституції України перед ВС); 3) перебирання Пленумом ВС на себе конституційної компетенції КСУ про відповідність/невідповідність законів України Основному Закону України у разі спростування Пленумом ВС висновків судів нижчого рівня про суперечність конкретного закону Конституції України, у результаті чого в майбутній перспективі відбудеться послаблення ролі норм Конституції України як норм прямої дії; 4) про зв'язаність Пленуму ВС нормами законів України і Конституції України, зазначених у зверненні суду нижчого рівня і неможливість самотійного розширення Пленумом ВС прохальної частини конституційного подання стосовно збільшенням норм законів України та/або норм Основного Закону України, навіть якщо спірне питання становить подальшу позитивну перспективну конституційного контролю. Запропонувати законодавчо закріпити жорсткі темпоральні межі вивчення ВС питання сумніву (запиту суду нижчого рівня із обов'язковим зупиненням розгляду цивільної справи) у конституційності закону як своєрідного проміжного фільтра.

15. Посилання на суспільний (публічний) інтерес у законодавстві найчастіше є передбаченим, аніж безпосередньо нормативно закріпленим. У разі відсутності застереження про це у конституційній скарзі КСУ чи окремих суддів КСУ має враховувати наявність/відсутність суспільного інтересу при визначенні необхідності відкриття конституційного провадження чи його продовження в разі відкликання скарги автором клопотання. Доведено, що КСУ може розглядати питання про відповідність Конституції України (конституційність) акта, який втратив чинність,

якщо: 1) акт втратив чинність, але продовжує діяти, тобто породжує правові наслідки (наприклад, перерахування пенсії відбувається за приписами закону, який скасовано); 2) спірні правовідносини виникли під час чинності оспорюваного акта й не завершені на момент втрати ним чинності, тобто тривають (питання звільнення зі служби за правилами, які існували на момент вступу на державну (публічну) службу, призов тощо); 3) продовження дії акта (його окремих положень) містить законодавче застереження, що уможливорює застосування оспорюваного положення; 4) метою розгляду КСУ питання щодо конституційності оспорюваного акта є захист і відновлення прав особи (зокрема, йдеться про фундаментальні права і свободи людини і громадянина).

16. Чинне процесуальне законодавство (не лише ЦПК України, а й КАС та ГПК України) потребує відповідних змін саме для того, щоб принцип верховенства права було дотримано під час розгляді судами справ, у яких порушується питання про відповідність законів України Конституції України. Доведено, що вичерпання всіх національних засобів захисту, в тому числі інцидентного конституційного контролю в нинішніх умовах розгляду справ, займає близько 3–4 років, і повернення на початок перегляду цивільної справи у разі, якщо суд першої інстанції надав висновок про суперечність закону України Конституції України, повністю нівелює право на судовий захист протягом розумного строку як таке. Зроблено висновок, що в ідеалі слід надати доступ до конституційного захисту кожному суду в Україні. Водночас, пам'ятаючи про поєднання прямого (особа після вичерпання всіх інших національних засобів захисту) та інцидентного (опосередкованого) доступу (суд – до ВС, ВС – до КСУ) до суду конституційної юрисдикції у великій за територією державі, що характеризується існуванням великої кількості судів і суддів, закріплення двох варіантів доступу до конституційного правосуддя створить множинність суб'єктів й призведе до істотного навантаження на КСУ.

17. Сформовано авторську комплексну модель міжгалузевого порядку захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин, під якою розуміється сукупність способів і засобів захисту державного й суспільного інтересу чи фундаментального права (опосередкованого публічним інтересом) фізичних та юридичних осіб, держави, територіальних утворень як юридично рівних учасників у порядку цивільного судочинства та конституційного провадження в контексті взаємозв'язку цих процесів як паралельно, так і послідовно зазначеними особами (крім публічно-правових утворень у конституційному провадженні) після вичерпання всіх можливих засобів юридичного захисту в цивільному судочинстві.

18. Запропоновані зміни до ЦПК України:

1) ч. 6 ст. 10 викласти в такій редакції: *«6. У разі виникнення у суду сумніву, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд зупиняє провадження у справі та звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України.*

Верховний Суд протягом 60 днів зобов'язаний вирішити питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта за запитом суду нижчого рівня».

2) п. 1 ч. 3 ст. 423 викласти у такій редакції: «1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону (конституційність закону з одночасним встановленням Конституційним Судом України способу тлумачення судом, що не відповідає Конституції України), іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Берестова І. Е. Теоретичні засади захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві та конституційному провадженні: монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 496 с.

Рецензії:

Городовенко В. В. Міжгалузове дослідження проблем захисту публічних інтересів – актуальний напрям розвитку інтегративної юриспруденції. Рецензія на монографію Берестової І. Е. *Право України*. 2019. № 2. С. 286–289.

Погрібний С. О. Публічні інтереси у цивільному судочинстві та конституційному провадженні: міжгалузевий погляд на захист. *Юридична Україна*. 2019. № 1. С. 86–88.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Берестова І. Е. Деякі проблеми та правові наслідки використання оціночних суджень у цивільному процесі. *Приватне право і підприємництво*. 2008. Вип. 7. С. 95–102.

3. Берестова І. Е. Суб'єктивне право як засіб реалізації приватного інтересу. *Приватне право і підприємництво*. 2011. Вип. 10. С. 44–47.

4. Берестова І. Е. Процесуальні інтереси в цивільному процесі: загальні підходи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 30–35.

5. Берестова І. Е. Матеріальне і процесуальне право у правовій процедурі: окремі питання взаємного впливу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 2. Т. 3. С. 22–26.

6. Берестова І. Е. Класифікація процесуальних інтересів у цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017, Випуск 43. Том 3. С. 40–43.

7. Берестова І. Е. Прояв категорії «публічний інтерес» в цивільному судочинстві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6. Том 4. С. 30–36.

8. Берестова І. Е. Дотримання статті 58 Конституції України при розгляді справ про відшкодування моральної шкоди потерпілим від нещасних випадків на виробництві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (106). С. 110–121.

9. Берестова І. Е. Публічні інтереси у Конституції України. *Юридична Україна*. 2018. № 8. С. 4–9.

10. Берестова І. Е. Публічні законні інтереси конституційного значення. *Юридична Україна*. 2018. № 7. С. 4–10.

11. Берестова І. Е. Висновок суду про суперечність закону Конституції України: ризики у процедурі звернення до Верховного Суду. *Право України*. 2018. № 10. С. 198–210.
12. Берестова І. Е. Значення публічного інтересу при застосуванні принципу пропорційності у цивільному процесуальному праві. *Правова держава*. 2018. № 31. С. 61–71.
13. Берестова І. Е. Прояв публічного інтересу у практиці Конституційного Суду України. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 57–65.
14. Берестова І. Е. До питання процесуальних форм захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві. *Вісник ВККС України*. 2018. № 3. С. 2–6.
15. Берестова І. Е. Форми взаємозв'язку конституційного провадження і цивільного судочинства. *Підприємництво, господарство і право* 2018. № 10. С. 160–165.
16. Берестова І. Е. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159.
17. Берестова І. Е. Визнання цивільної справи малозначною: вплив на процедуру захисту суспільних інтересів у цивільному судочинстві. *Вісник ВККС України*. 2018. № 4. С. 28–32.
18. Берестова І. Е. Правова категорія «публічний інтерес» з позиції системного підходу. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 19–28.
19. Берестова І. Е. Проблеми реалізації ініціативи конституційного контролю у конкретній справі з боку судів системи судоустрою. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 1. С. 128–137.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

20. Берестовая И. Э. Проблемы исполнения судебных решений, по которым предоставлена гарантия государства Украина. *Legea Şi Viaţa*. Noiembrie. Кишинёв. 2017, Nr. 11/2 (311). Р. 24–80.
21. Берестова І. Е. Межі матеріального і процесуального права в сфері правової процедури. «*Jurnalul juridic national: teorie si practica*». Кишинев. 2017. № 6-2 (28). С. 76–79.
22. Берестова І. Е. Окремі підходи до визначення категорії «процесуальна процедура». «*Jurnalul juridic national: teorie si practica*». Кишинев. 2018. № 1-2 (29), С. 80–84.
23. Берестова І. Е. Конституційний Суд України як суд, встановлений законом, в контексті національних засобів юридичного захисту. *Eurasian Academic Research Journal*. Єреван. 2018. № 5 (23), С. 21–28.
24. Берестова І. Е. Взаємозв'язок конституційного провадження і цивільного судочинства в контексті доктрини судового права. *Eurasian Academic Research Journal*. Єреван. 2018. № 6 (24). С. 29–36.
25. Берестова І. Е. Верховний Суд під час реалізації інцидентного конституційного контролю в умовах змін до процесуального законодавства України. *Eurasian Academic Research Journal* Єреван. 2018, № 11 (29). С. 38–45.

26. Берестова І. Е., Дерманська О. С. Підходи до пошуку балансу конституційних цінностей у цивільному судочинстві (на окремих прикладах практики Конституційного Суду України). *Eurasian Academic Research Journal* Єреван. 2018, № 9 (27). С. 6–16. (*Особистий внесок здобувача – автор здійснила аналіз останніх досліджень і публікацій, формулювання постановки проблеми, мети, 50% основного матеріалу стосовно прояву конституційних цінностей у цивільному судочинстві та 50% висновків статті*).

27. Берестова І. Е. Застосування норм Конституції і рішень Конституційного Суду України в цивільному судочинстві як прояв принципу верховенства права. *Eurasian Academic Research Journal* Єреван. 2019, № 1 (31). С. 6–15.

Праці апробаційного характеру

28. Берестова І. Е. Застосування та значення оціночного судження при розгляді прав про захист честі, гідності та ділової репутації. *Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції*: науково-практичний круглий стіл: ред. кол. Ю. В. Білоусов, В. І. Бобрик Київ, Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2007. С. 55–58.

29. Берестова І. Е. Правові наслідки зловживання корпоративним правом. *Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав* (м. Херсон, 31 жовтня – 01 листопада 2008 р.): науково-практичний стіл: збірник тез наукових повідомлень учасників. С. 46–51.

30. Берестова І. Е. Питання позасудового захисту майнових прав учасників договірних відносин. *Розробка механізму правового регулювання договірних відносин в підприємницькій діяльності*: збірн. наук. пр. За заг. ред. акад. АПрН України В. В. Луця. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. С. 241–259.

31. Берестова І. Е. Методологічні підходи до тлумачення актів цивільного законодавства. *Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку* (м. Київ, 22–23 травня 2009 р.): друга міжнар. науково-практ. конф. : збірник матеріалів конференції. С. 76–80.

32. Берестова І. Е. Щодо визначення поняття процесуальних законних інтересів. *Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи*: збірник наукових матеріалів круглого столу (с. Залізний Порт, Херсонська обл., 28-29 травня 2010 р.). За заг. ред. О. Д. Крупчана, В. І. Бобрика. К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. С. 30–33.

33. Берестова І. Е. Щодо проблем законотворчого процесу в розбудові громадянського суспільства. *Громадянське суспільство в Україні: ретроспекція, сучасні правові доктринальні моделі та перспективи розвитку*: зб. наук. праць. За ред. акад. Національної академії О. Д. Крупчана, О. В. Скрипнюка К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України. 2011. С. 106–109.

24. Берестова І. Е. Підстави та порядок провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами за законодавством України та Російської Федерації. *Процесуальні форми захисту приватних прав осіб в Україні та країнах СНД*: зб. наук. пр. за ред. акад. Національної академії правових наук України, канд. юрид. наук, О. Д. Крупчана К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. С. 197–215.

35. Берестова І. Е. Поєднання приватних та публічних інтересів при регулюванні цивільних відносин (окремі аспекти). *Правові та економічні передумови участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах: загальнодержавні та регіональні аспекти*. (м. Кіровоград, 09–10 грудня 2011 р.): зб. мат. міжнар. наук-практ. конф. ред. кол. О. О. Первомайський (голова). С. 9–13.

36. Берестова І. Е. Непорушність права власності в Цивільному кодексі України: проблема визначення та забезпечення: *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професорів Г. К. Матвєєва та Ю. Г. Матвєєва (Матвєєвські цивілістичні читання)* (Київ, 10 листопада 2011 року). Київський університет імені Т. Шевченка. К. Алерта. 2012. С. 123–125.

37. Берестова І. Е., Проценко А. В. «Виконання судових рішень як фактор забезпечення стабільності цивільного обороту: деякі проблеми та перспективи вирішення». *Стабільність цивільного обороту в Україні: проблеми забезпечення: зб. наук. пр.* Бесянєвич О. А., Берестова І. Е., Бобрик В. І. та ін., за ред. О. А. Бесянєвич. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. С. 195-219.

38. Берестова І. Е. Вплив організаційно-правової форми організації колективного управління на отримання пільг щодо сплати судового збору. *Непідприємницькі організації у механізмі реалізації права громадян на об'єднання (асоціації): зб. наук. пр. (за результатами роботи круглого столу)*. За заг. ред. М. К. Галянтича. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. 2013. С. 29–34.

39. Берестова І. Е. Щодо витребування облікової картки платника податків сторони під час розгляду справ. *Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства: зб. наук. пр. міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 12–13 квітня 2013 р.): у 2-х частинах. – Частина друга: «Вплив вимог Європейської конвенції з прав людини на вітчизняне судочинство в адміністративних, цивільних і господарських справах. Актуальні проблеми здійснення адміністративного, цивільного і господарського судочинства»*. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. С. 36–37.

40. Берестова І. Е. Щодо проблеми застосування поняття «судове рішення» у пункті першому частини першої статті 355 ЦПК України. *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 3 жовтня 2013 року*. ТОВ «Білоцерквідрук», 2015 – С. 73–75.

41. Берестова І. Е. Проблеми правової визначеності в допуску заяв про перегляд судового рішення за пунктом першим статті першої статті 355 ЦПК України. *Стабільність цивільного обороту в Україні: проблеми забезпечення: зб. наук. пр.* Вип. II. О. А. Бесянєвич, І. Е. Берестова, А. Б. Гриняк та ін., за ред. О. А. Бесянєвич. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. С. 180–197.

42. Берестова І. Е. Щодо реалізації права на призначення пенсії громадянином України, який постійно проживає за межами України. *Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції: (матеріали міжнародної науково-*

практичної конференції 2–3 жовтня 2015 року) зб. наук. пр. за заг. ред. Ю. В. Білоусова; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Хмельницький університет управління та права. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2015. С. 33–342.

43. Берестова І. Е. Запровадження нових процесуальних інструментів у цивільному процесі України: тенденції й ризики. *«Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвячені пам'яті Є. В. Васьковського (до 150-річчя від дня його народження): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20-21 травня 2016 р.).* Упоряд. і відп. ред. І. С. Казнафарова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : «Астропринт», 2016. С. 106–111.

44. Берестовая И. Э. Обеспечение принципа верховенства права в контексте реформирования полномочий Конституционного и Верховного Судов Украины. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.)* Кіровоград : «КОД», 2016. С. 257–262.

45. Берестова І. Е. Процесуальні наслідки висновку суду загальної юрисдикції про суперечність закону Конституції України: постановка проблеми. *Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу* (м. Київ, 16 травня 2018 р.). К. : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. С. 10–14.

46. Берестова І. Е. Процесуальні форми захисту публічних інтересів в цивільному судочинстві: загальні положення. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відп. секр.) та ін.].* Чернівці, 2018. С. 94–96.

47. Берестова І. Е. Кримінальна відповідальність за постановлення завідомо неправосудного судового рішення: проблеми процедури притягнення і гідність судді. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року).* Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 27–31.

48. Берестова І. Е. Суддівський активізм при централізованому і децентралізованому видах конституційного контролю (порівняльне дослідження). *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми України в період євроінтеграції: зб. тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 листопада 2018 р.)* Кропивницький : ПВНЗ КІДМУ, 2018. С. 94–101.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Монографії за участю колективу авторів

49. Уніфікація та диференціація загальних положень цивілістичного процесуального законодавства України: монографія за заг. ред. В. І. Бобрика. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. С. 125–147.

50. Теоретико-методологічні засади диференціації та уніфікації в цивільному, господарському й адміністративному судочинстві в Україні: монографія

О. А. Беяневич, І. Е. Берестова, С. С. Бичкова [та ін.]; за заг.ред. В. І. Бобрика. К. : Ред. журн. «Право України», 2013. С. 31–51.

51. Наказне провадження в цивільному процесі: монографія за заг. ред. В. І. Бобрика. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. С. 100–123.

52. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин: монографія. Відп. ред. В. В. Луць. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. С. 99–115.

53. Проблеми оптимізації цивільного процесу в Україні: монографія. І. Е. Берестова, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик та ін.; за ред. акад. НАПрН України О. Д. Крупчана. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. С. 67–85.

54. Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду: монографія за заг. ред. акад. НАПрН України В. В. Луця, наук. ред. А. Б. Гриняка. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. С. 58–83.

Наукові статті

55. Берестова І. Особисті немайнові права інтелектуальної власності авторів творів. *Юридична Україна*. 2008. № 3. С. 52–57.

56. Берестова І. Е. Питання позасудового захисту майнових прав учасників договірних відносин. *Розробка механізму правового регулювання договірних відносин в підприємницькій діяльності*. За заг. ред. акад. АПрН України В. В. Луця. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. С. 241–259.

57. Берестова І. Е. Способи самозахисту цивільних прав (окремі аспекти). *Приватне право і підприємництво*. Вип. 9, 2010 р. Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2010. С. 10–14.

58. Берестова І. Проблеми оскаржень ухвал суду першої інстанції про видачу виконавчого листа на примусове виконання третейського суду. *Юридична Україна*. № 7. 2012. С. 39–42.

59. Берестова І. Е. Щодо процесуальної природи та порядку пред'явлення ухвали господарського суду про розстрочку виконання рішення суду. *Приватне право і підприємництво*. Вип. 13, 2014 р. Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2014. С. 32–35.

АНОТАЦІЯ

Берестова І. Е. Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства і конституційного провадження. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право та 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертація є першим комплексним науковим дослідженням міжгалузевого захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин у цивільному судочинстві і конституційному провадженні на засадах взаємозв'язку цих юрисдикційних процесів. З'ясовано місце Конституційного Суду України в системі інших юрисдикційних органів та його роль у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина та юридичних осіб приватного права. Розкрито взаємозв'язки між цивільним судочинством та конституційним провадженням, виокремлено їх конкретні форми в контексті доктрини судового права. Визначено природу публічного інтересу з позиції системного підходу та його прояв у цивільному судочинстві як предмета судового захисту та ознаки, яка впливає на рух цивільного процесу. Встановлено коло суб'єктів, які можуть звертатися за захистом публічного інтересу в цивільному судочинстві і конституційному провадженні, розмежовано їх повноваження та моменти вступу в процеси. Розкрито практичні процесуальні особливості захисту публічних інтересів у цивільному процесі, специфіку цивільно-процесуальних форм їх захисту залежно від інтересу, що підлягає захисту, стадії судового розгляду, зокрема порядок впровадження групового позову. З'ясовано специфіку судового активізму під час інцидентного конституційного контролю, а також розкрито алгоритм дії судів всередині судової системи (між судами і Верховним Судом) та між Верховним Судом та Конституційним Судом України. Досліджено прояв публічного інтересу під час розгляду Конституційним Судом України конституційної справи та при застосуванні норм рішень цього суду та норм Основного Закону України. Запропоновано цілісну теоретичну модель комплексного порядку захисту публічних інтересів учасників цивільних відносин у контексті взаємозв'язку цивільного судочинства та конституційного провадження.

Ключові слова: публічний інтерес, цивільне судочинство, конституційне провадження, судовий активізм, інцидентний конституційний контроль, груповий позов, конституційна скарга, рішення Конституційного Суду України, Пленум Верховного Суду.

АННОТАЦИЯ

Берестовая И. Э. Защита публичных интересов участников гражданских отношений: взаимосвязь гражданского судопроизводства и конституционного производства. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право и 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация является первым комплексным научным исследованием межотраслевой защиты публичных интересов участников гражданских отношений в гражданском судопроизводстве и конституционном производстве на основе взаимосвязи этих юрисдикционных процессов. Определены место Конституционного Суда Украины в системе других юрисдикционных органов и его роль в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина и юридических лиц частного права. Раскрыты взаимосвязи между гражданским судопроизводством и конституционным производством, выделены их конкретные формы в контексте доктрины судебного

права. Определена природа публичного интереса с позиции системного подхода и его проявление в гражданском судопроизводстве как предмета судебной защиты и признака, который влияет на движение гражданского процесса. Установлен круг субъектов, которые могут обращаться для защиты публичного интереса в гражданском судопроизводстве и конституционном производстве, разграничены их полномочия и моменты вступления в процессы. Раскрыты практические процессуальные особенности защиты публичных интересов в гражданском процессе, особенности гражданско-процессуальных форм их защиты в зависимости от интереса, подлежащего защите и стадии судебного разбирательства, в частности порядка внедрения группового иска. Выявлена специфика судебного активизма при инцидентном конституционном контроле, а также раскрыт алгоритм действия судов внутри судебной системы (между судами и Верховным Судом) и между Верховным Судом и Конституционным Судом Украины. Исследовано проявление публичного интереса при рассмотрении Конституционным Судом Украины конституционного дела, а также при применении норм решений этого суда и норм Основного Закона Украины. Предложена целостная теоретическая модель комплексного порядка защиты публичных интересов участников гражданских отношений в контексте взаимосвязи гражданского судопроизводства и конституционного производства.

Ключевые слова: публичный интерес, гражданское судопроизводство, конституционное производство, судебный активизм, инцидентный конституционный контроль, групповой иск, конституционная жалоба, решение Конституционного Суда Украины, Пленум Верховного Суда.

SUMMARY

Berestova I. E. Protection of public interests of participants in civil relations: the interconnection of civil justice and constitutional proceedings. – *Manuscript copyright.*

Dissertation for obtaining a scientific degree of Doctor of Law in specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law and 12.00.03 – civil law and civil process; family law; international private law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation is the first comprehensive scientific research of interdisciplinary protection of public interests of civil relations participants in civil proceedings and constitutional proceedings based on the relationship of these jurisdictional processes. The place of the Constitutional Court of Ukraine in the system of other jurisdictional bodies is clarified. A role in the mechanism for the protection of human and civil rights and freedoms and private law entities is identified. The relationships between civil proceedings and constitutional proceedings are disclosed and their concrete forms in the context of the doctrine of judicial law are outlined. The consistent link between civil proceedings and constitutional proceedings is substantiated: at the stage of the court's analysis of the actual circumstances of the civil case, the choice and analysis of legal norms, as well as at the stage of judicial review in connection with exceptional circumstances. Significant legislative innovation of the legislative civil procedural order of the rights protection of persons mediated by public interest in civil disputes are stated.

The nature of public interest from the position of the system approach is determined. Its manifestation in civil judicial proceedings as a subject of judicial protection and features that influence the movement of the civil process are characterised. The features of public

interest as a legal category from the position of the systemic approach are distinguished: 1) appointment in the public character and direction; 2) connection with mass (quantitative aspect); 3) recognition by the state and security of the law (normatively fixed, representing significant social values or law as a whole, permits them as a certain manifestation of the state's concern for the stability of the rule of law); 4) the possibility of their realisation through measures of state and government character. The criteria of public interests of participants in civil relations are disclosed: 1) belonging to legally equal participants in private-legal relations; 2) may belong to subjects of public law as participants in civil relations; 3) recognised by the state and provided by the law; 4) impossibility of realisation by civil relations position on its own, can be realised with the help of other persons or jointly; 5) opposed, however, organically linked with private interest as a general abstract category aimed at protecting private law through civil proceedings.

A circle of subjects that may appeal in the public interest in civil proceedings and constitutional proceedings are established, their powers and points of entry into the processes are delimited. The practical procedural features of public interests protection in the civil process, the specifics of civil procedural forms of their protection depending on the interest to be protected and the stage of the trial, in particular the procedure for the class-action lawsuit introduction, are disclosed. It has been proved that public interest influences civil justice through the existence of various institutions for the protection of the rights of others. Protection of public interests is simultaneously related to the subjects in need of protection, as well as with the entities applying for the protection of the rights and interests of other persons who are involved in the implementation of (civil) procedural protection: state procedural (prosecutorial, bodies of state power and local self-government, etc.) and non-state (self-defense, public procedural form, etc.) forms. The arguments that the judge's procedural interest in a civil case is a prerequisite is, in particular, one of the latest developments in civil procedural law, namely the possibility of settling a civil dispute involving a judge or refusing a civil judicial proceeding, other conciliatory procedures in a civil proceeding that may take place before the trial begins consideration (Chapters 4, 5 of Section II of the GIC of Ukraine). When clarifying the procedure for settling a civil dispute with the participation of a judge, assisting the parties in concluding peace agreements through mediation and other contractual procedures by clarifying the possibilities of such legal instruments, the court simultaneously implements the preventive and educational functions of justice, which promote the promotion of tolerance in society, in contrast to the culture of disputes and claims. This is the specific public interest of the court – the achievement of the purpose of justice in the implementation of civil justice. The specificity of judicial activism during the incidental constitutional review is clarified, the algorithm of the actions of the courts within the judicial system (between the courts and the Supreme Court) and between the Supreme Court and the Constitutional Court of Ukraine is disclosed. It is proved that now in acts of procedural legislation, in particular in the Civil Procedural Code of Ukraine, both models of constitutional control were mixed: centralised and decentralised in connection with the court's initiation of the issue of unconstitutionality of a law. The manifestation of public interest is investigated when the Constitutional Court of Ukraine reviews the constitutional case and when applying the norms of the decisions of this court and the norms of the Basic Law of Ukraine by the general courts.

A holistic theoretical model of a complex order of protection of public interests of civil relations participants in the context of the relationship of civil justice and constitutional proceedings is proposed.

Keywords: public interest, civil justice, constitutional proceedings, judicial activism, incidental constitutional control, class-action lawsuit, constitutional complaint, decision of the Constitutional Court of Ukraine, Plenum of the Supreme Court.